

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen

**...olika men lika, nu och då – kan det
förankra och bygga broar, här och nu...?**
– en studie av två olika arkeologiska verksamheter för skolbarn
utifrån begreppen historiebruk, plats och identitet –

Annika Bünz
Uppsatsarbete 10 p
Sociologi
C-kurs 2007
Handledare: Micael Björk

– abstract –

titel: ...olika men lika, nu och då – kan det förankra och bygga broar, här och nu? – en studie av två olika arkeologiska verksamheter för skolbarn utifrån begreppen historiebruk, plats och identitet –

författare: Annika Bünz

handledare: Micael Björk

institution: Sociologiska institutionen vid Göteborgs Universitet

typ av arbete: C-uppsats, 10 p

antal sidor: 53

tidpunkt: VT 2007

syfte och frågeställningar:

Utifrån tanken om ett kulturarvsarbete som är inspirerat av mångfald och delaktighet vill jag undersöka två olika arkeologiprojekt riktade till skolbarn.

- ☛ Kan den här typen av arkeologiverksamheter hjälpa barn och ungdomar med olika ursprung att finna en förankring i sin närmiljö?
- ☛ Kan man på det här sättet öka barn och ungdomars förståelse för att människor på olika platser lever och har levt väldigt olika, men att vi kanske ändå är ganska lika?
- ☛ Skiljer sig Malmö kulturmiljös verksamhet och projektet i Göteborg åt på de här båda punkterna?

metod:

Studien bygger främst på intervjuer gjorda med barn, lärare och arkeologer som deltagit i verksamheterna.

huvudresultat:

Arkeologiprojektet i Malmö har sin starka sida i lokal förankring medan Bergsjöprojektets starka sida är att bygga broar. Malmöbarnen har en nyanserad bild av förhistorien, tiden är annorlunda men inte sämre och det finns både för- och nackdelar med hur människor hade det förr. Bergsjöbarnen har klart för sig att liknande fenomen funnits på olika platser i världen under förhistorien. Alla barn har dock gemensamt att deras tänkande är präglad av ett slags framstegstanke – avsaknaden av modern teknik är en begränsning framförallt när det gäller kontakter och resor.

Alla barn, oavsett ursprung, är intresserade och engagerade – det spelar ingen roll om man har sina rötter på plasten eller ej.

Bergsjöbarnens relation till sin hembygd är präglad av en spänning mellan polerna ”jag” och ”andra”, medan Malmöbarnens resonemang rör sig emellan polerna ”jag” och ”omgivningen”.

Arkeologiprojektet i Bergsjön innebar för barnen att de å ena sidan fick upp ögonen för att det funnits människor på platsen väldigt länge och å andra sidan att de genom att visa detta för omvärlden såg en möjlighet att visa på att det finns spännande och intressanta saker i deras hembygd.

För Malmöbarnen var det viktigt att utgrävningen var i deras hemmiljö.

– innehåll –

– inledning –	4
<i>syfte och frågeställningar</i>	5
<i>uppsatsens disposition</i>	5
<i>verksamhets- och projektbeskrivningar</i>	5
arkeologi för alla.....	5
mångkulturella möten kring en forntida lämning	6
<i>arkeologi, kulturmiljövård och politik</i>	7
arkeologi och kulturmiljövård under 1900-talet	8
åter en tid av förändringar	9
<i>forskning om historiebruk</i>	9
– metod och material –	11
<i>intervjuerna</i>	11
– teori –	14
<i>att använda (för)historien</i>	14
<i>plats och identitet = lokal identitet</i>	16
<i>kulturell identitet → etnicitet</i>	18
<i>inför analysen</i>	19
– analys av intervjumaterial –	20
<i>framstegstanken</i>	20
<i>tanken om nationella rötter i urtiden</i>	24
<i>tankar om resor, kontakter och influenser genom tiderna</i>	27
<i>tankar om dåtid, nutid och framtid</i>	31
<i>tankar om den knivskarpa gränsen</i>	35
<i>tankar om hembygd och lokal identitet</i>	37
<i>tanketrådarna knyts ihop</i>	41
<i>tankar om allt det där som inte hans med</i>	44
– slutsatser –	46
<i>förankring i närmiljön</i>	46
<i>olika men kanske ändå ganska lika</i>	47
– referenser –	49
<i>litteratur</i>	49
<i>elektroniska källor</i>	50
<i>mundliga källor</i>	50
<i>intervjuer</i>	50
– bilaga –	51

– inledning –

I gränslandet mellan nationsmedborgarskapet och världsmedborgarskapet lever människan i en lokal miljö där små och stora saker påverkar hur man trivs och lever sina liv. Migrationsströmmarna har skapat nya sammansättningar där gamla gemensamma föreställningar möter nya. Etniska grupper sprids ut och möts i nya konstellationer och den nationella ”föreställda gemenskapen” tar sig nya former och uttryck.

Kulturarv och historiebruk är viktiga komponenter i uppbyggandet av mening och gemenskap och när kulturarvet förvaltas är uppgiften att innesluta alla, både nya och gamla, kulturella yttringar i vårdandet och skapandet av en gemenskap, ett/flera kulturarv – en känsla av tillhörighet för alla. De riktlinjer som förespråkas är bland annat demokratisk delaktighet, tillgänglighet och kommunikation. Med denna förändringsproblematik som utgångspunkt skrevs seminarieuppsatsen *Världsmedborgare i en lokal miljö* (Bünz, Steen & Widercrantz 2005) där bland annat frågan ”*Vad är det som gör att du känner dig hemma på platsen där du bor?*” ställdes till skolungdomar och människor ute på gator och torg i tre, till sin karaktär väldigt olika, stadsdelar i Göteborg.

Svaren, som angavs skriftligt, analyserades utifrån de ord och fraser som användes, ord och fraser som till stor del placeras in under de tre rubrikerna ”människan”, ”platsen” och ”samhället”. När det gäller ”människan” framkom det att familj, vänner, grannar och människor i största allmänhet är viktiga för att känna sig hemma. I några svar påpekades även att det är viktigt att det finns människor med samma bakgrund, samma kultur och traditioner. De sistnämnda kommentarerna lämnades främst från människor med rötter i andra länder än Sverige. Under rubriken ”platsen” placerades kommentarer om barndomsminnen och konstateranden om hur man bott länge på platsen. Många påpekade att de är födda på platsen eller att de har bott där länge. Lokalkännedom och trevlig miljö framstod som andra viktiga faktorer när det gäller platsen. I svaren lyser igenom en önskan att miljön ska vara till för människor och att det är viktigt att veta var man hittar saker och ting, veta var man är och känna att igen sig. Under rubriken ”samhället” hamnar ord och fraser som handlar om huset eller lägenheten man bor i och även att skola, arbete, och idrott. Landet och kommunen man bor i framhålls av några som viktigt och flera kommentarer handlar om trygghet. Något som förekom frekvent i svaren var varianter av ordet ”trivas”. Men det fanns också motsatsen. Någon svarade att det inte spelar någon roll var man bor och någon annan att ”Jag känner mig inte hemma” (Bünz, Steen & Widercrantz 2005:36f). Då svaren även analyserades utefter kvinna/man och efter födelseland och slutligen utefter stadsdel framkom att svaren i det stora hela var väldigt likartade oavsett kön, ursprungsland och stadsdel man bor i (Bünz, Steen & Widercrantz 2005:117).

Idag ska alltså kulturarvet bevaras och brukas. Det politiskt korrekta i dagens svenska samhälle är att kulturarvet ska vara gemensamt för alla och att urvalet därför måste vara representativt för att rättvist bevara hela samhällets historia. Alla samhällsmedborgare har en demokratisk rätt att ta del av kulturarvet och därför finns det ett politiskt uppdrag att opartiskt bevara och levandegöra kulturarvet som förväntas vara en positiv kraft i samhällsbildningen (Grundberg 2000:95). I denna anda påbörjade läns museerna, länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet 2001 ett projekt som kallas Agenda kulturarv. Man såg det som ett utvecklingsprojekt i en redan påbörjad omvandlingsprocess inom kulturarvssektorn. Programförklaringen vänder sig främst till dem som arbetar med kulturarv och historia på de initierande institutionerna, men för att få så många infallsvinklar som möjligt har många olika frivilligorganisationer medverkat. Projektet pågick fram till årsskiftet 2003/2004 och mynnade ut i ett antal riktlinjer som ska följas inom arbetet med och vården av kulturarv. I programförklaringen heter det att vi idag lever i ett samhälle där de nationella gränserna har öppnats och det internationella samarbetet har ökat. Människorna har blivit mer rörliga, mångfald blir större och de kulturella mötena fler. Samtidigt får regionerna

större betydelse. Kulturarvsarbetet idag handlar om mångfald, delaktighet och hållbarhet. Mittpunkten ska läggas i dagens samhälle och det ska bidra till att det blir hållbart mångkulturellt och demokratiskt. Verksamheterna ska vara öppna och människors delaktighet och deltagande ska prioriteras.

syfte och frågeställningar

I den här uppsatsen vill jag gå vidare med föreställningen att ”känna sig hemma” och utifrån begreppen historiebruk, plats, och identitet och tankar om att bygga broar, skapa delaktighet och nya gemensamma minnen, titta lite närmre på dels en verksamhet bedriven av Malmö kulturmiljö och dels ett samtidsarkeologiskt projekt som gick av stapeln i Göteborg under hösten 2006. Båda projekten har målsättningen att inbjuda allmänheten till den arkeologiska verksamheten. Historiskt har vårdandet och skapandet av kulturarv varit en uppgift för de professionella, och i många fall har utgångspunkten varit att förstärka homogena nationella gemenskaper eller etniska gruppers förankring till en viss plats. Utifrån tanken om ett kulturarvsarbete som istället är inspirerat av mångfald och delaktighet vill jag undersöka om den här typen av arkeologiverksamheter kan bidra till att skapa en känsla av förankring i nyskapade lokala miljöer och om de kan öka barnens förståelse för andra kulturer än deras egna.

- Kan den här typen av arkeologiverksamheter hjälpa barn och ungdomar med olika ursprung att finna en förankring i sin närmiljö?
- Kan man på det här sättet öka barn och ungdomars förståelse för att människor på olika platser lever och har levt väldigt olika, men att vi kanske ändå är ganska lika?
- Skiljer sig Malmö kulturmiljös verksamhet och projektet i Göteborg åt på de här båda punkterna?

uppsatsens disposition

Uppsatsen inleds med en beskrivning av Malmö kulturmiljös verksamhet och projektet i Bergsjön. För att placera det hela i ett sammanhang följer sedan en kort genomgång av arkeologins och kulturmiljövårdens roll i samhället de senaste hundra åren. Inledningen avslutas sedan med en kort genomgång av aktuell forskning om historiebruk. Efter detta redogörs för det empiriska material som samlats in tillsammans med de metoder som använts. Sedan följer en genomgång av det teoretiska ramverket. Intervjumaterialet analyseras därefter utefter ett antal tanketrådar som berör bland annat framstegstanken, rötter i urtiden och resor, kontakter och influenser genom tiderna. Dessa tanketrådar knyts sedan ihop. Slutligen redogörs slutsatserna ett avslutande kapitel.

verksamhets- och projektbeskrivningar

arkeologi för alla

Malmö Kulturmiljö har sedan några år tillbaka drivit olika typer av verksamheter med avsikten att förmedla arkeologi till allmänheten. Verksamheterna vänder sig till alla målgrupper i samhället. Förutom att delge allmänheten vad som händer på en arkeologisk utgrävning har ambitionen även varit att ”visa den arkeologiska basen, källmaterialet /.../ i syfte att ge deltagarna en möjlighet att skapa ett mer källkritiskt förhållningssätt till arkeologi och historia.”. Målsättningen har varit att ge besökaren ”möjligheten och redskap till att utveckla ett mer källkritiskt, medvetet sätt att se på historien.” (Persson & Richardt 2004:11) I programmet *Arkeolog för en dag* deltog tre skolklasser från olika områden i Malmö. Målsättningen var att ge barnen en insikt i uppdragsarkeologins roll i samhällsplaneringen och den arkeologiska vetenskapens kunskapsuppbyggnad för att ge barnen en möjlighet att kritiskt granska fakta och påståenden om förhistorien/historia (Persson &

Richardt 2004:12). Programmet *Besök en grävning* bestod dels av en allmän diskussion om arkeologi, förevisning av föremål och material som deltagarna fick se och känna på och slutligen ett gemensamt besök på en undersökningsyta där olika typer av anläggningar visades och diskuterades. (Persson & Richardt 2004:16). Persson och Richardt konstaterar att förmedlingen alltid omfattar en vetenskaps- och historiesyn som styr innehåll och budskap. Den arkeologiska verksamheten bedrivs med frågeställningar och mål, Persson och Richardt menar att förmedlingen borde ske efter samma principer och att man därför bör tänka igenom syfte, mål och medel innan man sätter igång. Det fokus Malmö kulturmiljö har i sina verksamheter ligger på en förmedling av hur bilder av det förflutna skapas snarare än att förmedla en bild av förhistorien. Slutligen konstaterar Persson och Richardt att det för deltagarna är mycket viktigt att grävningen i programmet är på riktigt. Att människor på flera tusen år inte rört vid det nyfunna föremålet tycks ha gjort starkt intryck på deltagarna (Persson & Richardt 2004:29).

De barn som intervjuas i den här uppsatsen har deltagit i två olika verksamheter i Malmö kulturmiljöns regi. Det första tillfället var i tredje klass då barnen deltog i en utgrävning som gjordes i samband med att den högstadieskola de går i nu skulle byggas. Det andra projektet startades upp när barnen gick i femte klass och avslutades när barnen gick i sjunde klass. Syftet med det andra projektet var att

... skapa en reflektion kring de miljöer som de medverkande eleverna rör sig i till vardags. Genom att programmet tillför och synliggör de tidsdimensioner som finns i landskapet och kulturmiljön. [- - -] (Målet med programmet är att) skapa ett djupare historiemedvetande som kan ligga till grund för ett mera nyanserat och aktivt historiebruk. Ambitionen är även att skapa möjlighet för skolan att använda den nära kulturmiljön som en resurs i undervisningen på ett ämnesöverskridande sätt. [- - -] De medverkande deltar i den arkeologiska verksamhetens olika delar genom studiedagar, aktivitetsdagar, egna arbeten med mera (Högberg, Persson & Sjöstrand 2005:17f).

mångkulturella möten kring en forntida lämning

Syftet med projektet i Bergsjön var dels att utföra en grävning vid en hällkista¹ för att titta på hur fornlämningen och platsen använts sedan 1920-talet när folk började bosätta sig på platsen. Ett andra syfte var att låta olika kulturella uttryck mötas vid en fornlämningsplats. Slutligen var målet även att skapa en arena där man kan diskutera hur en fornlämning används av bland annat skolan, de som bor på platsen och föreningar i dagens samhälle (Synnestvedt & Persson 2007:7).

Miljön runt hällkistan i Bergsjön har förändrats mycket de senaste 80 åren. Under en kort period beboddes området av egnahemsägare. Dessa hus revs ganska snart för att ge utrymme för det miljöprogramsområde som nu finns på platsen. Av de nu över 14 500 människor som bor i Bergsjön har 60 % rötter i ett annat land. Mer än hundra olika nationaliteter är representerade och det talas ungefär 50 olika språk (Synnestvedt & Persson 2007:10).

Den utgrävning som gjordes vid hällkistan placeras under rubriken *samtidsarkeologi*, vilket innebär att man använder arkeologins arbetssätt för att bearbeta materiella källor från en tidsepok som man själv kan minnas eller ha fått berättat för sig av tidigare generationer. Detta medför att man kan lägga samman de materiella lämningarna, skriftliga källor och muntliga berättelser (Synnestvedt & Persson 2007:16f).

Då ledorden bakom projektet bland annat var delaktighet, tillgänglighet och kommunikation inbjöds allmänheten att delta i grävningen. Dessutom deltog 152 elever, årskurs 1-6, från en närliggande skola. Skolbarnens delaktighet bestod i tre olika moment, varav det första var ett möte med projektledaren i klassrummet. De fick då en 40 minuters introduktion i arkeologens

¹ Gravkammare bestående av flata hällar som placerats rektangulärt med takhäll. Användes i Sverige från sen stenålder in i järnåldern.

arbetsmetoder. De fick också rita eller skriva och berätta om sina tankar runt fornlämningen och platsen – om de varit där och vad de i så fall brukade göra där. Nästa moment var en rundvisning på platsen där dess historia berättades. Efter det fick hälften av eleverna delta i grävningen och den andra hälften göra lerfigurer tillsammans med konstnären Maria Gayatri. När barnen grävde diskuterades platsen, arkeologi och hur man arbetar som arkeolog (Synnestvedt & Persson 2007:20f). Det tredje och sista momentet för skolbarnen bestod i ännu ett möte med projektledaren i klassrummet där fynden diskuterades. Barnens deltagande i utgrävningen resulterade även i en utställning på Bergsjöns bibliotek.

Vid utgrävningsområdet visades en bildutställning. Denna konstaterades vara lätt att ta till sig både för gamla och nya Bergsjöbor. Bilderna visade bland annat hällkistor från olika länder och detta fängade många intresse eftersom de i många fall kunde relatera det till sina egna hemländer. Med hjälp av bilderna förklarades också hur platsen förändrats över tiden. Utgrävningsprojektet lockade även till sig besökare som bott i Bergsjön förr, bland annat under egnahemsperioden. De uppskattade bilderna från förr och lockades att berätta om gamla minnen. Det kom under projektveckan fram ett stort antal berättelser om hur det var att bo i området innan det såg ut som det gör idag (Synnestvedt & Persson 2007:30f).

Utgrävningsveckan avslutades med en ”festkväll”. Barnens lerfigurer fick paradera genom hällkistan. En förening ordnade mat, kaffe och kakor och traktens lokala band uppträdde – rap/hip hop och kongoleanska trummor med sång och dans ingick i utbudet. Ca 300 personer besökte arrangemanget.

Slutorden från projekt- och utgrävningsledarna, Synnestvedt och Persson, är att intresset för att vara delaktig var över förväntan i detta område som enligt många fördomar betraktas som ”svårt”. De hänvisar till felvinklade TV-program och tidningsartiklar som skapar ett dåligt rykte som är svårt att tvätta bort. Man förnekar inte att det troligtvis finns stora svårigheter i området idag men man vill framhålla att det även finns mycket positivt att säga. Det förekom till exempel ingen som helst skadegörelse under projektets gång (i motsats till ett liknande projekt som Synnestvedt genomdrev på Styrso för ett par år sedan, där skadegörelsen var ett stort problem).

Det var ett otroligt trevligt bemötande och stort intresse och tacksamhet från många olika människor i området och en öppenhet och önskan om delaktighet som vi i projektet uppskattade enormt mycket (Synnestvedt & Persson 2007:32).

arkeologi, kulturmiljövård och politik

Historiskt sett har arkeologin spelat en aktiv roll i skapandet av de etniska grupper och nationella identiteter som nu finns i vårt samhälle (Campbell & Hansson 1998:50). När man konstruerar en nationell identitet spelar en gemensam historisk identitet en viktig roll. Genom etableringen av disciplinen arkeologi och genom byggandet av nationella och regionala museer kontrollerades de förhistoriska lämningarna (Campbell & Hansson 1998:49).

Materiell kultur var här en del av processen att konstruera livet på ett antal sätt så att det verkade för föreställningen om tillhörighet, likformighet och gemenskap, företeelser som är nödvändiga ingredienser i konstruerandet av en idé om nationen (Campbell & Hansson 1998:49).

Arkeologi är även en av de discipliner som är aktiva inom fältet kulturmiljövård. Historia, etnologi och kulturgeografi är exempel på andra vetenskaper inom området. Arkeologerna intresserar sig bland annat för de fasta fornlämningar som finns registrerade inom Sveriges gränser; lämningar som ofta hotas av vägbyggen, bostads- och industriområden och även av ett jord- och skogsbruk där brukningstekniker och markanvändning effektiviseras. Det fattas varje år många beslut om borttagande av fornlämningar, trots att de skyddas av en förhållandevis stark

lag. Antikvariska och miljömässiga värden vägs hela tiden mot samhällsnyttan av planerade verksamheter.

Kulturmiljövårdens utformning styrs till stor del av det samhällsklimat som råder. Genom historien har kulturmiljövården varit en angelägenhet för vetenskapen och staten men har under 1900-talet utvecklats till en samhällsfråga – utifrån flera aspekter. Dels ses miljön som en helhet där kulturmiljövården är en del av samhällsplaneringen, dels ska skapandet av kulturarv spela en aktiv roll i strävandet för jämlikhet mellan olika grupper i samhället.

Vid en tillbakablick hundra år i tiden kan intresset för fornlämningar och förhistorien studeras, ett intresse som har varierat kraftigt. Även användandet av kunskaper om historien har tagit sig olika uttryck genom tiderna. Skönjbart är även ett tudelat förhållande mellan det vetenskapliga värdet av fornminnen och den mer känslomässiga aspekten av ett bevarande. Rickard Pettersson menar att det alltid funnits en konflikt mellan forn- och kulturminnesvärden och övriga samhällsintressen. Från det statliga hållet har forskningsvärdet använts för att legitimera bevarande. Parallellt med detta har det funnits identitets-, pietets- och miljöaspekter på frågan (Pettersson 2003:19).

arkeologi och kulturmiljövård under 1900-talet

I början på 1900-talet utvecklades arkeologin på grund av en växande grävningensverksamhet. Det utvecklades också nya teorier och analysmetoder. Idén om att människan har ett gemensamt ursprung, den så kallade kulturkrets läran, var en inspiration för många. Det tittades på geografiska spridningsbilder över materiell kultur och begrepp som diffusion² och migration användes flitigt för att förklara kulturella förändringar. Under 1920- och 30-talen ägnades i Sverige uppmärksamhet åt bebyggelsearkeologiska studier där de fasta fornlämningarna var de viktigaste studieobjekten (Carlie & Kretz 1998:15).

På grund av emigration och urbanisering genomgick Sverige en genomgripande förändring runt sekelskiftet 1800/1900. Traditionella levnadsvanor och hembygder övergavs tillsammans med banden till förfäderna. Ett helt folk var på väg att hamna i ett rotlöst tillstånd med avkapade band till forna tider. Bosse Sundin konstaterar att begreppet miljö visserligen inte användes förrän några årtionden senare men att det ändå var den som stod i fokus när man under den här perioden försökte skapa en hemkänsla och samhörighet med natur och kultur i hembygden. Sundin ger ett exempel där det ”osvenska” proletariet angrips med motiveringen att det hotar storgårdssidyllen. Människor behöver ett fotfäste i jorden – det moderna industrialiserade samhället och stadskulturen hotar fotfästet och orsakar samhällets upplösning. Lösningar på problemen såg man i Nordiska museet och Skansen, läns- och landskapsmuseer (Sundin 1997:20). Skansen och Nordiska Museet grundades i slutet på 1800-talet av Arthur Hazelius. Vid den här tiden fanns det en fosterlandskänsla hos människorna i de övre samhällsskikten. Allmogen hade sin kulturella identitet förankrad på ett regionalt plan och där var det hembygden istället för fosterlandet som gällde. Skansen gjorde succé genom att ge nationalkänslan en förankring i det folkliga och blev en förebild för hembygdsrörelsen som växte fram i var och varannan socken i början på 1900-talet. Hembygdsgården blev en mötesplats för bygdens befolkning där man tog till sig traktens historia och skapade sin identitet. Tillsammans med historieintresset odlades ett växande intresse för naturen i en tid då naturtillgångar började exploateras (Grundberg 2000:66). Sundin menar att hembygdsrörelsen använde sig av naturen och hembygden i ett moraliskt och fostrande syfte. Tradition och kontinuitet värnade mot det rotlösa proletariet. Det sattes högt värde på det förflutna och det kulturarv allmogesamhället lämnade efter sig. Sundin ser ett tydligt klassperspektiv där de högre samhällsklasserna fostrade allmogen till att värdera det förflutna, detta för att motverka de idéer som var på väga att vända upp och ned på samhället. Dock är Sundin noggrann med att påpeka att hembygdsrörelsen inte enbart växte fram på grund av överklassens rädsla. Hembygdsrörelsen ingick till stor del i en ökad medvetenhet om det förflutna vilket var en grundpelare i en lokal social och kulturell

² Teknik och idéer sprider ut sig stegvis från en begynnelseort.

mobilisering. Sundin konstaterar att hembygdsrörelsen var både identitets- och värdighetsskapande samtidigt som den var en protest mot nationella och övernationella krafter som hotade lokalsamhället (Sundin 1997:21).

Åter en tid av förändringar

De senaste åren kännetecknas, liksom sekelskiftet 1800/1900, av stora förändringar. Framtidstron är inte längre lika stark och den svenska nationella identiteten är inte lika tydlig som förr. Jonas Grundberg menar att kulturarvsbegreppet därför har hettats upp och blivit aktuellt igen. I kulturpropositionen har ”bevara och levandegöra äldre tiders historia” bytts ut till ”bevara och bruka kulturarvet”.

Anne Carlie och Eva Kretz konstaterar att kulturmiljövården har förändrats från en inomvetenskaplig fråga till en samhällelig angelägenhet. Dock sker fortfarande diskussionerna internt på antikvariska myndigheter och institutioner (Carlie & Kretz 1998:8). Ett problem är att den teoretiska mångfald som finns i den arkeologiska forskningen tränger igenom med en fördröjning till de kulturmiljövårdande institutionerna. Carlie och Kretz ser dock en ökad betoning på individen och upplevelsevården i kulturmiljön och menar därmed att den mer mångfasetterade arkeologiska forskningen även kan skönjas i kulturmiljövården (Carlie & Kretz 1998:18).

Grundberg tror att den nya gruppen med svenska medborgare med utländsk bakgrund kanske är den största bidragande faktorn till att kulturarvet och den svenska identiteten blivit politiskt aktuell. Man har insett att ”vi” och ”dem” inte är samma sak som förr. Kulturarv uttrycker inte bara historisk samhörighet och kulturell identitet utan även vilka som inte hör dit (Grundberg 2000:89f). På grund av denna insikt ska nu förvaltningen av kulturarvet aktivt motverka ett kulturarvsbruk som befäster och avgränsar det egna och exkluderar ”de andra”. Man har därför utarbetat ett handlingsprogram där museer, skolor och invandrarorganisationer tillsammans motverkar främlingsfientlighet och rasism (Grundberg 2000:90). Statens Historiska museum har på uppdrag av staten drivit projektet ”Sverige mot Rasism” som initierar olika åtgärder över hela landet (www.sverigemotrasism.nu). Det har även vuxit fram en annan typ av intresse för kulturarvsförvaltningen. Kulturarvet ska användas som en ekonomisk resurs där man satsar på turism och fritidsrekreation. Man har även fått upp ögonen för nya arbetstillfällen (Grundberg 2000:90).

forskning om historiebruk

Historien har brukats på många olika sätt, genom tiderna, i både politiska syften och även av den enskilde för att stärka rötter och identitet. En form av historiebruk som blivit allt vanligare är den upplevelsebaserade som lockar besökare till bland annat Medeltidsveckan på Gotland, Jamtli Histoireland och diverse forntidsbyar (red Aronsson & Larsson 2002), (Gustafsson 2002), (Petersson 2003) och (Sandström 2005).

För att knyta an till temat för den här uppsatsen kan Kalmar Läns Museums verksamhet vara intressant då de under en tid samarbetat med skolor och anordnat upplevsedagar och rollspelsdagar. Målsättning var att genom ett probleminriktat och undersökande arbetssätt ge ungdomar en kännedom om den lokala historien med deras egna frågeställningar som utgångspunkt. Avsikten var även att blanda teori och praktik och på så sätt skapa en ökad förståelse för tidigare generationers liv och därigenom stärka den egna identiteten och öka även respekten för andra kulturer och levnadssätt. Största möjliga historiska äkthet eftersträvades och kläder och rekvisita skulle vara så tidstroga som möjligt. Eleverna skulle vara delaktiga i en verksamhet där praktiska aktiviteter blandas med bland annat musik och berättelser. Existentiella frågor av allmänmännisklig karaktär skulle behandlas för att som sedan kunna överföras till det egna livet (Aronsson, Gerrevall & Larsson 2000:17f).

Bodil Petersson behandlar förmedling av arkeologi genom rekonstruktioner i sin avhandling *Föreställningar om det förflutna: arkeologi och rekonstruktion*. Hon betraktar förmedlingen ur tre synvinklar; politiken, kunskapen och äventyret (Petersson 2003:15). Petersson menar att det är en risk att återskapa det förflutna med tanke på dagens diskussioner om identitet, etnicitet, nationalism och regionalism (Petersson 2003:122). I de rekonstruktioner Petersson studerat i Sverige, Norge och Danmark finner hon en politisk dimension där Europa framträder i ett övergripande plan (Petersson 2003:203).

– metod och material –

Den största delen av analysen bygger på intervjuer jag gjort med skolbarn, lärare och arkeologer. I Malmö har jag talat med sex högstadieelever, varav fyra samtal har transkriberats och analyserats. Dessa barn deltog när de gick i tredje klass i en grävning som gjordes i samband med att den högstadieskola de nu går i byggdes. I femte till sjunde klass deltog de sedan i ett längre program som avslutades med att barnen byggde en utställning som invigdes tillsammans med familj, släkt och vänner. I samband med dessa intervjuer talade jag även med en lärare som följt barnen under båda projekten. Efter att ha talat med både elever och lärare intervjuade jag slutligen de två arkeologer som arbetat med de båda projekten. Intervjun med den ena arkeologen, Ulrika Sjöstrand, har transkriberats till största delen och intervjun med Thomas Persson har transkriberats till vissa delar. Vid samtalen med arkeologerna ställde jag frågor som rör hela Malmö kulturmiljös verksamhet.

Vad gäller projektet vid hällkistan i Bergsjön intervjuade jag först projektledaren Anita Synnestevedt och sedan 15 mellanstadiebarn som varit med och grävt vid kistan under skoltid. Samtalet med projektledaren har transkriberats i sin helhet. Jag träffade barnen gruppvis, en grupp med fem barn och tre grupper med tre barn i varje. Samtalen med två av dessa grupper har transkriberats och analyserats i sin helhet och från de andra två gruppsamtalen finns delar av samtalen med i analysen.

För att få en inblick i Malmö kulturmiljös verksamhet har jag även vid tre olika tillfällen varit med ute i fält tillsammans med arkeologerna och barn i varierande åldrar som deltagit i olika typer av program. Ett av dessa tillfällen var tillsammans med en halvklass från årskurs sju – en av de klasser i vilka de barn jag intervjuat går. Karaktären på de grävningar jag besökte var ganska olika, dels beroende på att barnen vid det första tillfället var en grupp sommarlediga barn i olika åldrar som deltog på sin fritid, vid näste tillfälle en grupp tredjeklassare och vid det sista tillfället barn i årskurs sju. En annan faktor är att barnen haft olika förkunskaper vid utgrävningstillfället och att utgrävningsplatserna har sett olika ut. Vad jag framförallt ville ta del av vid dessa besök var de samtal som förekom mellan barnen och arkeologerna – hur de utfördes och vad de innehöll. Ett framträdande drag i dessa samtal var att de hade en karaktär av dialog. Barnen gavs mycket utrymme att själva fundera ut lösningar och svar innan arkeologen berättade om sina tolkningar. Det hade även varit bra att få vara med under några sammankomster i klassrummet och lyssna på diskussionen där, men det har tyvärr inte givits tillfälle till det.

Vad gäller projektet vid hällkistan i Bergsjön hade jag inte möjlighet att själv närvara och observera, varken i klassrummet eller vid utgrävningen, utan har istället helt fått förlita mig på muntliga uppgifter i samband med intervjuer av projektledaren och skolbarn.

intervjuerna

Anne Ryen lyfter fram att det kan vara fördelaktigt att välja informanter som antas sitta inne med mest information eller har mest att bidra med (Ryen 2004:80). Urvalet av intervjupersoner vad gäller barnen i Malmö har gjorts med utgångspunkten att de i sammanhanget har mycket att bidra med. Läraren och arkeologerna antogs ha mest information. Vidare kan det vara givande att tala med några människor som inte är centrala eller som kan fungera som ”negativa fall” (Ryen 2004:80). Barnen i Bergsjön valdes slumpmässigt och deras intresse för arkeologiprojektet och förhistoria varierade mycket. Några barn var mycket intresserade och andra brydde sig inte alls om vare sig förhistoria eller hällkistan. Alla tyckte däremot att det var roligt att gräva och att festen var rolig.

Under två dagar talade jag med sex högstadieelever och en lärare på en skola i Malmö. Urvalet gjordes av en lärare med utgångspunkten att eleverna gått i skolan sedan tredje klass och därmed varit med under hela den tid som projekten pågått. Det var dessutom uppenbart att de utvalda

barnen var intresserade av ämnet. Den lärare som intervjuades har följt barnen under båda projekten. Intervjuer genomfördes utefter en mall med huvudfrågor och stödfrågor. Under intervjuernas gång kom det fram detaljer som ledde till fler frågor. Detta berodde mycket på att jag först intervjuade tre av barnen och sedan talade med läraren. Under det sistnämnda samtalet kom det fram flera nya aspekter som jag sedan tog upp i de återstående tre intervjuerna. De tre sista intervjuerna blev därmed lite mer uttömmande än de tre första. Vid ett senare tillfälle träffade jag arkeologerna och de frågor jag ställde till dem var formulerade för att med utgångspunkt från uppsatsens tema få inblick i hela Malmö kulturmiljös verksamhet. Många av frågorna formulerades utifrån aspekter som kommit fram vid samtalen med skolbarnen. (Utdrag ur intervjumallarna finns i Bilagan)

Projektledaren för *Mångkulturella möten kring en hällkista*, har intervjuats utefter en mall med frågor och stödfrågor. Mellanstadiebarn som deltagit i projektet har intervjuats i grupper. I samtalen med de lite yngre barnen valde jag att använda ett annat tillvägagångssätt än när jag intervjuade barnen i Malmö. Tanken med att tala med barnen i grupp var att avdramatisera situationen för barnen, då det kanske kan vara lite pressande att sitta ensam med en främmande vuxen person och svara på frågor. En annan tanke som låg bakom beslutet var att barnen skulle inspirera varandra med sina svar och kommentarer och att jag på det viset skulle få fram mer av vad barnen tycker och tänker. Karaktären på frågorna har också varit en annan under dessa samtal. Med inspiration hämtad från boken *Att förstå barns tankar- metodik för barnintervjuer* (Doverborg & Pramling Samuelsson 2000) formulerades en mall med lösa riktlinjer inför det första intervjutillfället då jag talade med två av grupperna. De fastställda frågorna var färre och istället för stödfrågor använde jag stödfrågeord och fraser som till exempel Berätta!, Beskriv hur! Intervjun styrdes sedan till stor del av improvisation utefter vad barnen verkade intresserade av och vad de ville prata om. Dessa samtal var mycket svårare att styra i den riktning som behövdes för att jag skulle få svar på mina frågor. Tiden gick dessutom väldigt fort, då flera barn skulle svara på varje fråga, och jag hann därför inte igenom allt med varje grupp. Jag valde därför att byta fokus i de två sista intervjuer för att försöka få svar på de frågor som inte hanns med i de två första grupperna. Bergsjöbarnens intresse för projektet och för förhistorien varierade dessutom mer än det gjorde bland de barn jag pratade med i Malmö, vilket gjorde att samtalen därför lätt drev iväg i olika riktningar.

Intervjuerna med barnen i de olika städerna är med andra ord väldigt olika till sin karaktär då barnen tillhör olika åldersgrupper, urvalet har gjorts på olika sätt och intervjusituation och intervjumetod har varit helt olika. Barnen i Malmö kommer att omtalas med ett fingerat namn som talar om vilket kön barnet har, skola och stadsdel utelämnas helt. Barnen i Bergsjön har jag valt att anonymisera ännu mer av fler olika anledningar. För det första framgår det av projektets namn vilken stadsdel barnen bor i och det är heller inte särskilt svårt att räkna ut vilken skola barnen går i. För det andra är könsfördelningen bland barnen ojämn. Bergsjöbarnen kommer att omtalas endast som Barn, Barn 1 och Barn 2. Benämningarna kommer att variera inom och mellan grupperna och det barn som omtalas som Barn 1 vid ett tillfälle kommer kanske vid nästa tillfälle omtalas som Barn 2. Jag specificerar heller inte de olika grupperna.

Att intervju barnen i grupp innebar både fördelar och nackdelar. En stor fördel var att det utbröt diskussioner mellan barnen som var roliga och givande. Nackdelarna var dels att jag hela tiden fick vara noga med att alla barnen i gruppen verkligen fick uttrycka sina tankar. De lite tystare barnen kom lätt i skymundan. En annan nackdel var att barnen i vissa fall sökte efter "rätta" svar och blev osäkra då ett annat barn hade en annan åsikt. Doverborg och Pramling Samuelsson påpekar att vad som skiljer barnintervjuer från intervjuer med vuxna är att barn har en naturlig följsamhet när de pratar med en vuxen. De anstränger sig ofta för att lista ut vad den vuxne vill ha reda på. Denna följsamhet blir större ju fler år barnet gått i en skola där man förväntas ha rätt svar på frågorna (Doverborg & Pramling Samuelsson 2000:44f).

Det var uppenbart i vissa situationer med mellanstadieeleverna att barnen var ängsliga för att deras svar var ”fel”, och denna känsla förstärktes när ett annat barn hade en åsikt som gick åt ett annat håll. De intervjuade högstadieeleverna visade däremot inte alls någon tendens till att söka efter ”rätta” svar. De svarade istället utefter sina tankar och funderingar och om jag någon gång blev förvånad över det de sa så blev de inte bekymrade eller ängsliga över det. Förklaringen är kanske att dessa barn tagit ett steg över till att agera mer som en vuxen och att det visade sig i intervjusituationerna.

– teori –

att använda (för)historien

Begreppet historia kan betyda fler olika saker och Peter Aronsson delar upp det i tre olika kategorier. För det första kan det helt enkelt betyda ”det som en gång skett” och därmed innefatta allt förflutet. För det andra handlar det om kunskapspraktiker som forskar om det förflutna i olika discipliner. För det tredje är historia berättelser, utställningar, föredrag, filmer, romaner och avhandlingar som förmedlar och gestaltar det förflutna.

En uppfattning som finns är att de historiska händelserna har mer eller mindre stor betydelse – det sker en urvalsprocess för att plocka fram det som i historien har spelat en roll i hur saker och ting har utvecklats. Aronsson menar att det medför en svår urvalsprincip när man måste fråga sig vad som är viktigt, för vem eller vad är det viktigt och slutligen vem som bestämmer vad som är viktigt (Aronsson 2004:40).

Thomas Hylland Eriksen ställer sig frågan varför det förflutna är så viktigt för människans identitet och varför en samhörighetskänsla som leder till sportnationalism, kärlek till hemorten och romantisk poesi samtidigt kan leda till främlingshat, rasism och enskilda krig. Svaret han finner är att samhället måste erkänna existensen av många parallella myter, vilka ofta står i konflikt med varandra trots att de är likvärdiga (Hylland Eriksen 1996:115).

Människan lever inte bara av sanning utan även av mening, påpekar Hylland Eriksen, och föreslår därefter att människan är ett tolkande och historieberättande djur och att vår mänsklighet är knuten till meningsfulla historier. Bruket av myter ger dock ofta en överförenklad och fördummande bild av ett förflutet som inte kan erkänna och respektera andra myter om samma tid som likvärdiga, menar Hylland Eriksen, och föreslår därmed att vi istället bör undersöka och kritisera det lilla ordet ”vi”. Alla människor deltar i olika ”vi”-gemenskaper i olika situationer och det är nödvändigt att visa hur detta hela tiden är betingat av situationen (Hylland Eriksen 1996:114).

Hylland Eriksen ser tre intellektuella strömningar som har format historieämnet och som har gett oss en utgångspunkt där vi genom att hänvisa till historien lätt kan skaffa oss både fiender och rättigheter. Under upplysningstiden försökte man skapa en objektiv rekonstruktion av det förflutna, något som Hylland Eriksen ser som en omöjlighet. Med framstegstanken som utgångspunkt sökte historikerna efter de drag i utvecklingen som logiskt förerbådade nutiden, detta kallar Hylland Eriksen för en omedveten förfälskning. Slutligen har forskarna i nationalismens anda strävat för att ge sin nation en central roll i kosmos och sökt dess rötter i urtiden, lyfta fram dess segrar och sörja dess nederlag. Med utgångspunkt i dessa strömningar är möjligheterna små, menar Hylland Eriksen, att med en bas av respekt för det annorlunda bygga upp en global gemenskap. Hylland Eriksen ser det dock som varken möjligt eller önskvärt att avskaffa identifikationens förankring i myter, utan förespråkar istället möjligheten att välja myter som skapar en komplex värld istället för en enkelspårig heroiskt-tragisk biografi som framställs på bekostnad av andra. Genom att visa på det förflutnas mångfald, mångtydighet, originalitet och otydlighet kan man demaskera och avmystifiera det förflutna (Hylland Eriksen 1996:113f).

Ett sätt att underlätta för ett fungerande sätt att använda myter menar Hylland Eriksen är att göra en tydlig åtskillnad mellan politisk och kulturell identitet. En person som är född i ett land och lever i ett annat har inte samma mytiska bakgrund som en person som är född i landet. Men detta får inte hindra åtnjutandet av politiska och civila rättigheter. Hylland Eriksen konstaterar att:

det är inte den identitetsmässiga anknytningen till familj, hemort, modersmål och myter som föder fascism, utan den bristande förmågan och viljan att förstå att andra

människor som har familjer, hemorter, modersmål och myter, har precis samma värde som en själv (Hylland Eriksen 1996:116).

Peter Aronsson använder sig av begreppen historiekultur, historiebruk och historiemedvetande, och menar att dessa ”kan jämföras med mer grundläggande kategorier som ’social’, ’kultur’, ’mentalitet’ och ’genus’ vad gäller deras potential att anlägga och förändra perspektiv på världen och det förflutna”. Begreppet historiekultur definierar Aronsson som ”de källor, artefakter, ritualer, sedvänjor och påståenden med referenser till det förflutna som erbjuder påtagliga möjligheter att binda samman relationerna mellan dåtid, nutid och framtid”. Historiebruk menar Aronsson är ett begrepp för ”de processer då delar av historiekulturen aktiveras för att forma bestämda meningsskapande och handlingsorienterade helheter”. Aronsson menar vidare att i historiebruket styr, etablerar och reproduceras uppfattningar om sambandet mellan dåtid, nutid och framtid och det är detta som Aronsson kallar historiemedvetande. Historiemedvetandet kopplar Aronsson ihop med kategorierna erfarenhetsrum och förväntningshorisont. Erfarenhetsrummet skapas genom kunskap och berättelser om det förflutna och detta gör vissa föreställningar om framtiden möjliga. Förväntningshorisonten är de framtidsbilder som skapas i samtiden av förhoppningar och fruktan och detta menar Aronsson påverkar hur man i erfarenhetsrummet organiserar förhållandet mellan minne och glömska. Aronsson menar att historiebruket sker i en dynamisk process som i en bestämd situation binder samman erfarenhetsrum och förväntningshorisont – människans medvetna eller omedvetna bruk av historien placeras i centrum (Aronsson 2004:17f).

Aronsson talar om den betydelsefulla historien och menar att den skapas genom att bidra till *mening, legitimitet* och att den hanterar *förändring*, både av oss själva och av verkligheten. När det gäller att skapa mening kan historien bland annat skapa en helhet genom ett kronologiskt och berättande sammanhang och den kan även expandera erfarenheter till andra samhällen och andra tider. Mening skapas, menar Aronsson, genom att enskildheter sätts in i ett sammanhang. Historien hjälper till att svara på frågor ”*om vilka vi är och vart vi är på väg, vilken riktning och vilket öde vi kämpar för eller emot*” (Aronsson 2004:57). Ett annat sätt att skapa mening, enligt Aronsson, är att placera och konkretisera i rummet. I den moderna tiden har nationerna varit viktiga i de officiella berättelserna. Dock anser Aronsson att man idag koncentrerar frågan om mening mer på identitet i en vidare bemärkelse än den territoriella tillhörigheten eftersom det idag råder en osäkerhet om legitimiteten och betydelsen av kollektiva identiteter. Legitimiteten menar Aronsson är avgörande för meningsproduktionens kraft. Berättelser måste levandegöras, tas emot, erfaras och tolkas subjektivt för att ”finnas till” (Aronsson 2004:61).

Den slutliga kommentaren Aronsson har om meningsskapande är att den alltid handlar om en avgränsning till något annat. Vi lär känna andra kulturer och tider i det förflutna genom berättelser som bara kan upplevas genom läsarens medvetande, ett medvetande som har sin utgångspunkt i den egna tiden och den egna kulturen. Synen på andra och oss själva formas genom utblickar på andra kulturer och andra tider (Aronsson 2004:61f).

När det gäller att skapa legitimitet lyfter Aronsson fram några olika kategorier. För det första kan man använda sig av ”uråldrig hävd” för att hävda äganderätt och territoriella krav. För det andra binder delade offer och framsteg det förflutna till nuet. Slutligen pågår ett identitetsarbete på individ- och gruppnivå genom representationer i offentligheten – Min och Vår historia (Aronsson 2004:62). Den tredje punkten Aronsson tar upp när det gäller skapandet av den betydelsefulla historien är förmågan att hantera förändring (Aronsson 2004:63).

För att undersöka hur människor ”brukar” historien behöver de teoretiska begreppen lyftas ned till en nivå där man kan formulera frågor direkt till individen/brukaren. Erika Sandström undersöker i sin avhandling *På den tiden, i dessa dagar* (2005) människors föreställningar om det förflutna och historiens betydelse i den enskilda människans vardagsliv genom att intervjua ett antal besökare på Medeltidsveckan på Gotland och på Jamtli Historieland. Hennes målsättning är

att titta på hur människor i allmänhet tänker om och använder sig av det förflutna (Sandström 2005:18).

I arbetet med avhandlingen upptäckte Sandström att det var problematiskt att använda sig av begreppet *historiemedvetande* i en empirisk studie. Sandström anser att begreppet är för stort och konstaterar att det är svårt att operationalisera. Det ”förefaller notoriskt knepigt att undersöka med acceptabel vetenskapligt metod” (Sandström 2005:39). Sandström framhåller vidare att när hon använder begreppet historiebruk ska det inte förstås som att människor använder sig av en färdig historia. Historien är istället en nutida konstruktion som fyller de behov vi har. Människor *historiebrukar* och *ger* historia form och *levandegör* en version av den (Sandström 2005:22).

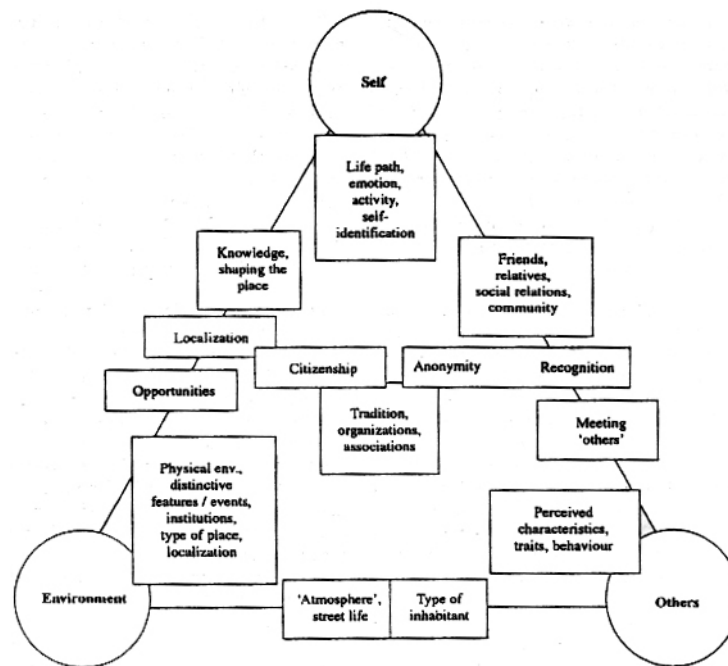
plats och identitet = lokal identitet

Per Gustafson presenterar i sin avhandling *Place, Place attachment and mobility* (2002) tre studier som alla undersöker olika tolkningar av relationen mellan rörlighet och förankring till en plats i ett nutida samhälle. Avhandlingens första studie riktade in sig på frågor om vad platser betyder för människor, vilka platser som är viktiga, varför de är viktiga och vid vilka situationer platser blir meningsfulla. Genom ett antal intervjuer kommer Gustafson fram till slutsatsen att platser tilldelas många olika typer av betydelser. Gustafson delar in dem i en modell uppdelad på *jag* (individuella upplevelser av en plats), *andra* (relationer med, och uppfattningar av, andra människor som bor på platsen) och *omgivningen* (platsen som en fysisk, historisk och institutionell miljö) (Gustafson 2002:16). Gustafson fann dock att de meningar med ”plats” som respondenterna uttryckte ofta var belägna mellan *jag*, *andra* och/eller *omgivningen*. Olika betydelser av plats kunde med andra ord inte bara placeras i tre poler utan även mellan dem (Gustafson 2001:9).

De människor Gustafson intervjuade gav ofta uttryck för att platser har en i hög grad personlig betydelse, konstateranden som Gustafson placerar i gruppen *Jag*. Ett viktigt tema som kommer upp är individens livshistoria. Platser där respondenter bott länge eller till vilka de har återvänt många gånger förknippas med rötter och kontinuitet. Upplevelser och minnen kopplas samman med olika stadier i livet – barndom, vuxenliv och föräldraskap. Ett annat tema som Gustafson urskiljer är den känslomässiga delen. Många respondenter förknippar sin hemort med säkerhet och en känsla av ”hemma”. Ett tredje tema Gustafson plockar fram, som länkar samman jaget med platsen, handlar om aktiviteter. Här associeras plats med respondentens arbete eller fritidsaktiviteter. Det sista temat Gustafson rör identifikation av sig själv. Respondenter beskriver att de använder hemorten för att tala om för andra vem de är och det uttrycks även att de ibland kan känna att de representerar sin stad, region eller sitt land.

En annan viktig aspekt som Gustafson urskiljer är relationen mellan jaget och andra. Platser blir meningsfulla på grund av de människor som bor där och den känsla av gemenskap som skapas av sociala relationer. Gustafson urskiljer också ett tema där det å ena sidan talas om att känna igen andra och att bli igenkänd och å andra sidan uttrycks en relation med andra som bygger på anonymitet. Nästa grupp uttalanden Gustafson diskuterar handlar om den omgivande miljön i form av naturlig omgivning, byggda hus och väder och årstider. I dessa fall tillskrivs platsen även symboliska eller historiska värden. Platsen beskrivs även utifrån sitt läge gentemot andra platser. Gustafson konstaterar vidare att meningen med en plats även uttrycks i relationen mellan jaget och platsen. Å den ena sidan åberopas formella kunskaper om till exempel geografi eller historia, å den andra sidan den familjära anknytningen. En del uttalanden berör omformning av omgivningen i samband med ombyggnationer eller odling av landet. Andra uttalanden handlar om möjligheter för individen att utöva aktiviteter eller att utveckla sig själv. Men det finns även exempel på den motsatta uppfattningen där omgivningen upplevs hindra och sakna möjligheter.

Slutligen konstaterar Gustafson att det finns teman som ofta berör både jaget, andra och omgivningen. Exempel som ges är traditioner, festivaler och årsdagar (Gustafson 2001:9f).

Per Gustafsons modell över hur människor spontant uttryckte meningen av "plats".
(Gustafson 2001:10)

Elisabeth Lilja menar att vardagens landskap är betydelsefullt för identitetskänslan. Ett samspel mellan bebyggelsen, verksamheter och människor på en plats bygger upp identiteten hos en individ. "Identiteten är ett slags mentala kartor, där nutid, framtid och historien binds samman." (Lilja 1995:65) Lilja anser att vår relation till omgivningen, både andra människor och den fysiska miljön, är en meningsskapande process i vilken vi uppnår en förståelse om oss själva och vår situation. Meningsskapandet knyter samman nutid, dåtid och framtid (Lilja 1995:66).

Kerstin Gunnemark kallar en emotionell förankring i den miljö man är bosatt i för hembygdskänsla, och även för lokal identitet. Den lokala identiteten menar Gunnemark är processuell och växer fram i möten mellan människor och miljö. I sin avhandling *Hembygd i storstad* (1998) analyserar Gunnemark hembygdskänslan utifrån fyra aspekter: *social integrering, aktivitetsfält, symbolvärden* och *lokalthistorisk kunskap*" (Gunnemark 1998:25)

Genom ett socialt nätverk i grannskapet får individen den information som behövs för att ge kunskaper om, överblick över och förståelse för det lokala samhällslivet, menar Gunnemark. Lokal identitet är inte enbart en subjektiv upplevelse utan även en spegelvänd bekräftelse från omgivningen. Den rumsliga avgränsningen, individens aktivitetsfält, är mer beroende av de topografiska gränserna än de administrativa och dess utbredning kan skilja sig åt för olika gruppindelningar som till exempel kön, ålder, etnisk tillhörighet och livsstil. Gunnemark vill poängtera att rörelsen i rummet inte behöver vara förbunden med sociala relationer men den innebär alltid att individen på något sätt "brukar och observerar den fysiska miljön – natur och bebyggelse" (Gunnemark 1998:26).

Vad gäller symbolvärden menar Gunnemark att individen känner en lojalitet till sitt territorium. Den lokala identiteten hänger ihop med en värdeskala relaterad till hembygden, vilken associeras med god orienteringsförmåga och lokalkännedom. Den fysiska miljön tillskrivs symbolvärde och individens upplevelser i de olika miljöerna "skapar föreställningar som i sin tur påverkar bedömningar och attityder till dessa" och "[m]änniskor 'laddar' miljöer symboliskt för att kunna begripliggöra och kommunicera känslor, värderingar och erfarenheter till varandra". Gunnemark påpekar att symbolerna kan vara riksbekanta, generationsspecifika eller bara kännas igen av några få. De kan vara personliga eller lokalthistoriska med innebörd för människor i ett samhälle eller en stadsdel. En ofrivillig

förändring av närmiljön på grund av ombyggnad eller påtvingad flytt kan göra att symbolvärden förändras eller försvinner, vilket leder till att de identitetsstärkande mekanismerna försvagas (Gunnemark 1998:27f).

Den lokalhistoriska kunskapen erhålles då individen under en tidsperiod samspelar med bebyggelse, verksamheter och människor som finns på platsen. Gunnemark menar att en hembygdskänsla inte behöver hänga ihop med individens födelse- eller uppväxtort utan den kan helt enkelt vara en *”aktuell integrering med en bestämd fysisk och social miljö”* (Gunnemark 1998:29). Av sina studier i stadsdelen Kortedala i Göteborg drar Gunnemark slutsatsen att *”invånarna är aktörer som agerar och värderar den lokala miljön visavi egna individuella erfarenheter och strukturella fenomen”*. Gunnemarks slutsats är att *”den lokala identiteten inte enbart är beroende av social integration och aktivitetsfält i nuet”*, istället upprätthålls och reproduceras hembygdskänslan i relation till det förflutna (Gunnemark 1998:304). Gunnemarks studier bygger på berättelser av kvinnor som bor i stadsdelen och i dessa berättelser menar Gunnemark att det tydligt framgår att orsakerna till varför man fann sig till rätta i stadsdelen inte enbart handlade om nuet. Kvinnornas syn på livet i stadsdelen var präglad av det som varit. Gunnemark uttrycker det som att för att komma åt den tysta kunskap som den lokala identiteten vilade på krävdes en reflexion över nu och då. I berättelserna stod i många fall sociala relationer i förgrunden för att sedan gå över till ett sökande efter en materiell ram som referenspunkt för de sociala förhållandena. Föremål fungerade som *”minnesstolpar för sociala, ekonomiska och inte minst emotionella associationer”*. (Gunnemark 1998:305).

kulturell identitet → etnicitet

Thomas Hylland Eriksen konstaterar att människor tenderar att bibehålla sin etniska identitet trots snabba sociala och kulturella förändringar som exempelvis en flytt till en ny omgivning innebär. Vidare hänvisar Hylland Eriksen till antropologisk forskning som kommit fram till att etnisk organisation och identitet inte är ett *”ursprungligt”* fenomen i motsatsställning till moderniteten och den moderna staten, utan det är istället snarare reaktioner på moderniseringsprocesser. Hylland Eriksen vill inte betrakta *”samhällen”* eller *”kulturer”* som isolerade, statiska och homogena enheter utan vill istället titta på förändringar och processer, mångtydighet och komplexitet. Etnicitet, menar Hylland Eriksen, är ett användbart begrepp som pekar på en dynamisk situation där grupper kommer i kontakt med varandra och anpassar sig till varandra i olika grad (Hylland Eriksen 2003:17f). Etnicitet är med andra ord inte en egenskap hos en grupp, menar Hylland Eriksen, utan istället en aspekt av en relation till andra grupper.

Etnicitet är en aspekt av sociala relationer mellan aktörer som uppfattar sig själva som kulturellt avskilda från medlemmar av andra grupper med vilka de har ett minimum av regelbunden interaktion. Etnicitet kan alltså definieras som social identitet. (Hylland Eriksen 2003:22).

Hylland Eriksen påpekar att sociala relationer får ett etniskt inslag när kulturella skillnader påverkar interaktioner mellan gruppmedlemmar. Etniciteten har både en politisk/organisatorisk sida och en symbolisk eftersom den å ena sidan innehåller meningsaspekter i skapandet av en identitet och å andra sidan inbegriper vinst och förlust i interaktioner. Hylland Eriksen framhåller vidare att en etnisk grupp ofta har gemensamma myter och ett gemensamt ursprung, de har ideologier och tenderar att gifta sig inom gruppen (Hylland Eriksen 2003:22).

inför analysen...

Hela analysen bygger på frågeställningar om hur det historiebrev kommer till uttryck i de två olika arkeologiska projekt som barn, lärare och arkeologer deltagit i och hur det påverkar barnens förankring till sin hembygd och deras lokala och sociala identitet. Peter Aronssons teoretiska ramverk med bland annat begreppen erfarenhetsrum och förväntningshorisont kommer att användas.

Per Gustafsons modell med polerna *jag*, *andra* och *omgivningen* kommer att användas i analysen av barnens relation till platsen där de bor, tillsammans med de teman som Gustafson beskriver.

- 1) Jag
 - a) individens livshistoria
 - b) den känslomässiga delen – säkerhet, känsla av ”hemma”
 - c) aktiviteter
 - d) identifikation av sig själv – beskriva vem man är, representera sin hembygd
- 2) Jag och andra
 - a) Gemenskap och sociala relationer
- 3) Omgivningen
 - a) Naturlig omgivning
 - b) Byggnader
 - c) Symboliska och historiska värden
 - d) Läge gentemot andra platser
 - e) Kunskaper om geografi och historia
 - f) Familjanknytning
 - g) Omformning och odling

Både Per Gustafson och Kerstin Gunnemark menar att lokal identitet växer fram i processer mellan människor och miljö. Analysen berör olika typer av samspel mellan människa och miljö. Gunnemarks fyra aspekter av hembygdskänslan kommer att användas i analysen: *social integrering*, *aktivitetsfält* och *symbolvärden*. En annan aspekt av relationen omgivning och människa som kommer att beröras i analysen är när det sker förändringar som individen inte kan påverka. Aronsson ser historiebrevet som ett sätt att hantera förändringar – förändringar som enligt Gunnemark kan förändra eller förinta symbolvärden.

Människan kan också sägas ha en social identitet – etnicitet, vilket i många fall består av en nationell identitet. I analysen av intervjuerna kommer tanken om nationella rötter i forntiden att diskuteras och Hylland Eriksens slutsats att många parallella myter måste erkännas och att myter som förespråkar en komplex värld väljas kommer att finnas som utgångspunkt.

– analys av intervjumaterial –

För att hitta en väg in i analysen av intervjumaterialet har jag följt ett antal tanketrådar – olika ingångar utformade efter de frågeställningar som har legat till grund för intervjuerna. Rubrikerna nedan är rubriker på dessa olika tanketrådar.

framstegstanken

Som nämndes ovan talar Hylland Eriksen om en gren av historiebruket där historikerna utgår från en tanke om framsteg, i historien finns en linjär utveckling som logiskt leder till dagens välutvecklade samhälle. Det är ett vanligt tema i till exempel museiutställningar där historiska skeenden skildras. Detta skildras ofta en utveckling från natur till kultur, det berättas om tekniska framsteg och om hur människan får det bättre och bättre. Utefter en tanke om ständiga framsteg måste man logiskt sett ha haft det sämre förr. Erika Sandström berättar att hon bland besökare, både på Jamtli och på Medeltidsveckan på Gotland, mött konstaterandet att det var värre förr – besökarna på Jamtli menar att det med tiden har blivit betydligt lättare att leva. Den moderna människans syn på historien, menar Sandström, verkar domineras av tron på framsteget (Sandström 2005:144).

När jag intervjuade barnen i Malmö hade jag utgångspunkten att försöka få reda på om de tänkte på förhistoriens människor som annorlunda och olika människan idag eller om de resonerade utefter likheter. Det visar sig under samtalens gång att barnen har haft god tid på sig att smälta sina upplevelser från det arkeologiprojekt de deltog i när de gick i trean, och de har även fått möjlighet att fylla på sina kunskaper kontinuerligt genom sitt deltagande i projekt nummer två. Detta avspeglar sig i de samtal jag haft med dem då de har väl grundade tankar, funderingar och hypoteser runt de frågor jag ställer till dem och de påpekar även att de har läst i tidningar och sett på TV om saker som berör förhistorien. När ”Linda” får frågan om hur hon tänker sig de människor som bott på platsen under forntiden svarar hon att:

”Linda”: Jag vet inte, dom var mer vilda, dom jagade ju och så för att få mat, dom kan inte gå till affären och sånt. Jag ser dom gå runt i skinnkläder och sånt, det är alltid så dom beskrivs tycker jag. Jag kan inte beskriva det men e ju inte lika bekväma som de e nu, som folk e nu.

Annika: Ser du dom med rufsigt hår och så?

”Linda”: Nä, inte direkt, för dom hade kammar på sitt sätt, dom använde små stickor, taggar.

Annika: Så det har i pratat om?

”Linda”: Mja, lite, men jag har för mig att dom har haft en bild i tidningen med en kam som dom hittade här ute.

När jag frågar ”Niklas” om vad han tror att de förhistoriska människor som levt på platsen tänkte och kände svarar han:

”Niklas”: Dom måste ju ha haft det rätt hårt och så, så det är mest det jag tänker på, dom fick ju vara ute och jaga och så, varje dag.

Annika: Tror du dom var väldigt olika oss eller är vi lika?

”Niklas”: Vi gör ju helt olika saker. Dom stack ju inte direkt till jobbet och så.

Både ”Linda” och ”Niklas” resonerar runt den praktiska tillvaron, livet var hårdare och man gjorde inte samma saker som idag. Lite längre fram i intervjuerna frågar jag om barnen läst någon

bok eller sett något TV-program om förhistoriska människor på andra platser i världen. När jag tar upp detta ämne med ”Linda” börjar hon prata om att man inte bryr sig om människor i andra länder.

”Linda”: Dom får ingenting där borta, till exempel dom har ju varken mat, vatten, inte, alltså dom har ju inte knappt kläder, dom får liksom ta vad dom hittar, [- - -] dom åt myror och ris tror jag.

”Linda” berättar en lång stund om saker hon sett på TV. Jag hänger inte riktigt med i resonemanget och försöker reda ut om det handlar om hur människor har det nu för tiden eller om det är människor i forntiden hon talar om. Efter några försök att förtydliga får jag intrycket att hon sätter ett likhetstecken mellan hur människor har det på andra platser idag och hur människor levde i hennes närmiljö under forntiden.

När jag ställer ännu en fråga om människor i andra länder kopplar ”Linda” över resonemanget till att vi tror att vi är bättre idag än vad dem var förr.

”Linda”: Dom hade ju inte likadant som vi, som nu, vi människor som lever idag vi är liksom mer överlägsna än vad dom var, liksom. Vi tror att vi är mycket bättre än dom som levde, men jag tror inte vi är så jättemycket bättre än vad dom var egentligen. Vi förorenar, vi förorenar mer än vad dom gjorde, dom hade liksom inte bilar och allt.

När vi resonerar vidare växlar ”Linda” mellan att vi å ena sidan är klokare idag, vi går ju i skolan och så, men å andra sidan hade de sina egna sätt att lösa saker och ting på förr. Idag idrottar vi, annars blir vi jättetjocka. Förr var det en helt annan sak:

”Linda”: ... dom var ju inte så smarta dom, liksom dom rörde sig hela tiden så att dom fick jaga och sånt. Sen så fick dom ju gå hela tiden, dom fick springa och gå och sånt ifall dom skulle någonstans. [- - -] dagens människor – vi är liksom mycket latare än vad dom var.

Det sammanlagda intryck jag får av samtalen med barnen i Malmö är att de har en ganska nyanserad bild av skillnaderna mellan nu och då. De kan se både fördelar och nackdelar. Vad gäller hur människor tänkte och kände verkar barnen inte tycka att de förhistoriska människorna skiljde sig nämnvärt från dagens människor.

När jag talar med arkeologerna om temat bättre och sämre förr och nu, berättar båda två att de i samtalen med barnen har en ganska medveten strategi, där de pekar just på möjligheten att se på bättre och sämre ur olika synvinklar.

Ulrika: Jag försöker att inte fokusera på bättre sämre. [- - -] Vi har olika synsätt under olika tider. Likheter och skillnader – jag kanske pratar utifrån material – människan har samma typ av behov. Man behövde hus att bo i, man behövde hålla sig varm, man behövde mat.

Frågorna om likheter och skillnader mellan människor förr och nu tas även upp i samtalen med barnen i Bergsjön. Innan jag träffar barnen har jag talat med Anita om ämnet.

Annika: Funderade dom någonting på likheter och skillnader på nu och då?

Anita: Nja, likheter tror jag inte så mycket, men skillnader är ju att det var mycket sämre förr. Och att det var, dom var väldigt så att vi har det jättebra. Och dom hade

det väldigt eländigt. Jag hade med dom här bilderna från 50-talet på hur det såg ut inuti ett 50-talshus, så ville dom några gånger inte tro på det.

I ett samtal med en grupp barn i Bergsjön börjar vi tala om hur människor som bott vid hållkistan förr i tiden såg ut och hur de kände och tänkte. När jag frågar om de såg likadana ut som vi gör idag svarar barnen att de hade andra kläder. Ett barn påpekar även att:

Barn: Dom var alltid så här, typ, smutsiga bara för dom jobbade hela dagen.

Barnen funderar vidare och konstaterar att de även var skäggiga, för de hade inga rakapparater. När jag sedan frågar om de kände likadant inuti som vi gör nu svarar de först ja, men går sedan vidare i resonemanget:

Barn: Fast inte typ lika, bara för dom hade inte sån här teknologi. Vi säger typ: Nu drar jag hem och spelar playstation. Och dom: Nu ska jag hem och jobba.

Vi diskuterar en stund om hur människorna levde förr och jag ställer till slut frågan om de skulle vilja leva på den tiden. Barnen är lite lockade av tanken och vill gärna prova, men bara i några dagar, inte mer. När jag frågar varför, förklarar de för mig att man inte hade någon fritid på den tiden och att man måste jobba hela tiden. Barnen byter sedan riktning på resonemanget och konstaterar att det däremot skulle vara kul för de förhistoriska människorna att leva här och nu. De skulle tycka det vore konstigt men bra, konstaterar barnen. Vi fortsätter sedan att prata om för- och nackdelar med nu och då. Barnen påpekar att man inte hade några mediciner förr men att man å andra sidan slapp avgaser och föroreningar.

Några av barnen i Bergsjön kunde alltså se en liten tjusning i att få prova på att leva i en annan tid för ett par dagar. ”Kalle” i Malmö är ännu mer entusiastisk inför en sådan tanke.

”Kalle”: Jag skulle vilja leva på den tiden för jag tycker om och, alltså dom fick lära sig och jaga tidigt och sånt, jag tycker om sånt.

Annika: Aha. Det är jaga som är spännande.

”Kalle”: Ja. Och fiska och sånt. Och inte behöva gå i skolan (skrattar).

Annika: Eller hur! Det är så du tänker dig, liksom att dom var ute och jagade och fiskade?

”Kalle”: Ja. Alltså, dom hade klart sina plikter också, men, lite fritid också.

Annika: Tror du, tänker du dig att dom är lika oss? Eller tror du dom är väldigt annorlunda?

”Kalle”: Nä, jag tror dom är rätt lika oss. Alltså, tänkte samma och sånt. Kanske inte samma möjligheter som vi har nu, maskiner och sånt. Men, dom var väldigt, dom kunde nog bygga allt och sånt, det mesta.

”Kalle” har alltså inga tankar om att det skulle vara sämre att leva under forntiden. Han ser det snarare som en befrielse från sådant vi måste göra idag och en möjlighet att göra sånt som är roligt. ”Linda” föreställer sig att människor under forntiden var befriade från lagar och regler och gjorde som de ville.

Annika: Tror du dom var friare då?

”Linda”: Ja, dom kunde göra precis vad som ville. Det kan man ju inte idag. Till exempel om du går i skola måste det vara ett staket runt om så man inte kan gå utanför – att man inte går ut i vägar och sånt.

Ett av barnen jag talade med i Bergsjön uttryckte en tanke om att det finns en utveckling i hur vi känner. Samtalet handlade om huruvida människor kände och tänkte annorlunda förr. Barnet menar först att människor kände likadant som vi men utvecklar sedan en avancerad tankegång om hur känslorna ändå förändrats genom tiderna.

Barn: Ja, det gjorde dom, känslomässigt. [- - -] Alltså femtonhundratalet till exempel alltså så sent som, alltså det är nära, då kunde det va: Ah, du ska gifta dig med han, nej du med han, du med han och så vidare.[- - -] Det var på 1800-talet det blev känslor.

En helt annan aspekt av tanken om att ha det bättre och sämre nu och då dyker upp i samtalet med Thomas. Han berättar om en situation som uppstod i en grupp niondeklassare som skulle göra egna arbeten om det arkeologiska materialet. Tanken i vid det här tillfället var att låta barnen använda sina erfarenhetsramar, men det dyker på vägen upp oväntade komplikationer.

Thomas: Här hade vi elever i klasser som hade erfarenhet av till exempel att bo i stora familjer med begränsad yta. Då vi tittar på ett arkeologiskt material så är det ju det vi får tänka oss (stora familjer). Så det här såg ju jag då som en möjlighet att faktiskt kunna få deras erfarenheter med i deras berättelse. Men det uteblev på grund av att det kom in andra dimensioner som till exempel att man skämdes lite grand för att man bodde åtta barn och vuxna i en lägenhet. Det kom in såna statusfrågor som jag överhuvudtaget inte hade reflekterat över att det skulle kunna komma in. Jag såg ju det som en tillgång, medan det var någonting som dom inte ville skylta med. Det bryter ju också mot det som anses vara normalt här i Sverige.

I bilden av det moderna svenska samhället finns ingen plats för den ”gammaldags” storfamiljen. Att bo många tillsammans på en trång yta hör till äldre tider där människor hade det sämre och fattigare. Erika Sandström berättar att många av de människor som besöker Jamtli har en stor respekt för de människor som levde förr och deras förmåga att klara av vardagen utan alla de hjälpmedel vi har idag (Sandström 2005:149f). Man kan till och med i vissa fall se avsaknaden av moderna faciliteter som något positivt och trevligt (Sandström 2005:156). Den stora familjen kan vid rätt tillfälle fungera som en romantisk bild av ett kärvt och fattigt Sverige (eller något annat land) där strävsamma, men aktningsvärda, familjer levde sina liv. Men vid fel tillfälle, det vill säga när den stora trångbodda familjen dyker upp i dagens samhälle där principen om de eviga framstegen säger att man inte längre ska bo på det sättet, blir det bara pinsamt, en bekräftelse på att man inte lyckats följa utvecklingen.

Sandström finner att det är mycket svårare att hitta exempel där besökare på Jamtli talar om likheter istället för att göra jämförelser mellan då och nu (Sandström 2005:156). De barn jag har pratat med har gjort många olika jämförelser mellan nu och då, det behöver nödvändigtvis inte vara sämre förr, men det var definitivt annorlunda. Men det är hela tiden de praktiska detaljerna som berörs. Hur människan tänkte och kände talar barnen inte så mycket om.

Aronsson påpekar att man genom avgränsning till något annat skapar mening och att synen på oss själva och andra utformas då vi tittar på andra kulturer och tider. Barnens jämförelser med hur människan hade det då och hur människan har det idag kan vara ett sätt att definiera den egna identiteten – de drar en gräns mellan då och nu och får därmed en tydlig bild av vad de är. Barnen i Malmö ser både för- och nackdelar med livet nu jämfört med då, medan barnen i Bergsjön uttrycker en önskan om att det är bättre idag – något som kanske kan hänga samman med deras önskan att Bergsjön, deras hembygd, ska vara en bra plats. Genom kanaler från omvärlden får de ständigt signaler om att de bor på en dålig plats, men i jämförelsen med dåtiden framstår det som en mycket bättre plats nu än vad det var när andra människor bodde där tidigare.

tanken om nationella rötter i urtiden

Med utgångspunkt från det faktum att arkeologin historiskt sett spelat en aktiv roll i skapandet av nationella identiteter och etniska grupper var en del av frågorna som ställdes till barnen i Malmö formulerade utifrån detta tema. Jag var intresserad av om barnen påverkats av den strävan, som Hylland Eriksen påpekar finns inom forskningen, att söka nationens rötter i urtiden, och ville veta om barnen betraktade de forntida människorna som skåningar, svenskar och förfäder. I detta sammanhang var jag även nyfiken på om det för barnen spelar någon roll om de har sina rötter och familjeband i närheten av den plats där arkeologiprojekten hölls.

De Malmöbarn som jag pratade med är alla födda i trakten och likaså de flesta av barnens föräldrar. Den skola de går i har en majoritet av svenskfödda barn med rötter i Sverige. Enligt en muntlig uppgift från en lärare finns det dock barn i varje klass som har rötter någon annanstans i världen.

När jag frågar ”Linda” om hon känner någon närhet till människorna som bodde på platsen under förhistorien svarar hon:

”Linda”: Dom hade sitt språk ... så har vi vårt idag. Sverige har ju inte hela tiden varit svenskt. Dom har ju inte alltid snackat svenska här. Sverige är inte så jättegammalt som vissa andra länder är. Så vi snackar liksom, vi har varit typ danskar här nere i Skåne. Sen har vi nog fått svenska språket, och svenskt, och Skåne blev svenskt.

När ”Linda” talar om platsen ser hon den som en del av Skåne och Sverige, men hon är på det klara med att det Sverige som finns idag inte har sett ut så i alla tider. Skåne anser hon var något som fanns innan Sverige. När vi senare i samtalet pratar om huruvida människor som bodde här hade någon uppfattning om människor som bodde på andra platser säger ”Linda”.

”Linda”: Men jag tror inte det fanns, att dom visste att det fanns så många, liksom att det fanns fler länder, själva Sverige var ju ganska stort ändå.

Här tänker ”Linda” utifrån ett Sverige som fanns under förhistorien, trots att hon tidigare påpekat att landet inte är så gammalt. Hon ser också en bild av att människor som levde på andra platser bodde i andra länder. Även om ”Linda” är medveten om att gränser och språk har förändrats över tiden verkar hon ha svårt för att tänka sig en värld som inte består av olika länder. Att ”Linda” talar om Sverige och andra länder under forntiden kan kanske bero på att hon inte har något annat sätt att uttrycka de geografiska enheterna på. Hon har heller inga bilder av andra samhällsformationer än den som bygger på principen med ”länder”.

”Kalle” nämner Sverige när han talar om sin historia.

Annika: Tycker du det är bra och känna till någonting om förhistorien där man bor?

”Kalle”: Ja, jag tycker man ska veta om sin historia. Alltså, som Sveriges historia. Det är rätt kul att jag har skola här och sånt, att dom hade en by här.

Förutom dessa citat har det i samtalen med barnen i Malmö inte dykt upp några tankar om skåningar, svenskar och Sverige. Det kan kanske till viss del bero på att barnen är mer inriktade på hur det såg ut på platsen och inte funderar så mycket på vilka människor som bodde där. När Sverige och Skåne ändå dyker upp i ”Lindas” och ”Kalles” resonemang kan en anledning vara att barnen inte är helt på det klara med tidsdimensionerna. De är införstådda med att Sverige inte alltid har funnits, men hur länge sedan det är det inte fanns kan vara svårt att föreställa sig. I de samtal jag haft med barnen i Malmö har inte kronologi och tidsdimensioner diskuterats i

någon större utsträckning och jag vet inte hur väl de har klart för sig hur länge sedan det var de förhistoriska människorna vi talar om levde.

Vad gäller egna rötter på platsen är "Kalle" den ende som uttrycker ett intresse för vilka människorna var som levde på platsen under forntiden.

"Kalle": Ja, man tänker ibland: Är det nån, alltså kan man kolla upp liksom om det var nån i min släkt som levde på den tiden. Det hade varit rätt häftigt om man hade...

"Kalle" verkar vara den av barnen som tydligast kan leva sig in i människornas liv under förhistorien, han kopplar ihop det med Sverige och han ser en möjlighet att det är förfäder. Som berättades ovan skulle han även kunna tänka sig att leva på den tiden. De andra barnens tankar och kommentarer är mer distanserade.

Då alla de barn jag intervjuade i Malmö har svenska rötter var jag nyfiken på om deras lärare märkt någon skillnad i engagemang och intresse som kan kopplas samman med att barnen är födda i Skåne eller någon annanstans.

Lärare: Jag tror det är så här att i det här fallet, när man kopplar tillbaka, nu tänker jag på det här med mormor och morfar och sånt, så är dom alla invandrare här i det här området. Därför, mig veterligen har ingen, som har morföräldrar eller sånt här.

I den fortsatta diskussionen frågar jag om de barn som har rötter i något annat land kopplat ihop platsens förhistoria med fenomenen i hemlandet.

Lärare: Alltså, när dom kopplar, som jag tycker, till sina hemländer så har det rätt mycket med religionen. Det är väl det som dom kan känna att dom, känna sig att: Vi har något annorlunda med och så där. [- - -] Vi har haft en vänskola här också, dom har brevväxlat med en rent muslimsk skola. Och där märkte man ju att dom här tjejerna verkligen kände sig på hemmaplan. – Nu kan vi mer än ni...

Annika: Då är det religionen som är viktig. Det är inte så mycket förhistoria som dyker upp?

Lärare: Nä, jag tror det är för långt och att dom, jag tror inte dom, det är klart har dom fört den diskussionen hemma, hur det ser ut där, för att jag menar, det området där är ju så, är ju nästan historiens hjärta, så då skulle dom kunna koppla väldigt mycket, när ni var så här, då var vi så här långt komna...

Annika: Det skulle kunna bli en stolthet...

Lärare: Ja, men för att den ska finnas måste man ha bagaget hemifrån. Man måste ha dom förkunskaperna och dom har vi ju inte gett dom.

Spontant dyker då frågan upp här: Varför innehåller inte skolans historieundervisning fördjupande inslag från alla delar av världen? Hylland Eriksens lösning på problem med främlingsfientlighet, rasism och etniska krig är, som nämnts ovan, att samhället måste erkänna existensen av många parallella myter. Dock verkar det som undervisningen i de svenska skolorna karaktäriseras av en eurocentrism, en linjär historiebeteckning där Europa beskrivs som den drivande kraften för historisk förändring. Det inleds med den grekiska demokratin och avslutas med den industriella revolutionen (Jfr. Blaut 1993). Motsatsen till en eurocentrisk undervisning är en mångkulturell undervisning. För att uppnå detta menar James A. Banks att undervisningens innehåll bör integreras med ämnesstoff från olika kulturer (Banks 1996, Banks 1999). Mångkulturell undervisning ger en möjlighet att få kunskaper som belyser flera olika perspektiv och ger eleven kunskaper som hjälper den att förstå det som sker i samhället (Nieto 1992:208). Om barnen genom skolundervisningen hade fått fördjupande inblickar i förhistoriska och

historiska faser i olika delar av världen hade de haft en helt annan utgångspunkt inför arkeologiprojekten när det gäller att koppla samman förhistorien på platsen med fenomen som funnits i andra delar av världen.

Mot bakgrund av samtalen med barn och lärare i Malmö ställde jag frågan till Ulrika om det händer att hon i samtalen med barnen pratar om skåningar eller svenskar eller om hon bara pratar om den förhistoriska människan.

Ulrika: Med några klasser har jag tagit upp var namnet Skåne kommer ifrån till exempel, hur det uttalas på fornnordiska, men däremot, och det jag brukar säga är väl att det här var ju inte Skåne, det hette inte Skåne då, under förhistorien. När jag pratar om förhistorien så försöker jag få bort det här att, det här riksbildandet, alltså det fanns inte då. [- -] Däremot så kanske man pratar om platsen där, då har jag tänkt på att jag säger så här: Ja, dom första människorna kom hit till den här platsen som idag kallas för Skåne. Jag lägger manken till för att INTE säga: Dom första människorna som kom till Skåne.

Annika: Du har alltså en medveten strategi?

Ulrika: Det har jag. Men sen kan man ju göra misstag.

Annika: Ungarna då, när dom pratar och så här, händer det att dom liksom resonerar i dom banorna?

Ulrika: Nä. Jag kan inte komma på att jag har hört att, att någon, talat om de första skåningarna eller så här, utan det måste vara om dom första människorna.

Den medvetna strategi som Ulrika har lyser troligtvis igenom i barnens sätt att se på den förhistoriska människan. Ulrika konstaterar dock att man kan göra misstag och dessa misstag hör jag på bandupptagningarna i mina egna intervjufrågor, där jag flera gånger glömmer göra omskrivningen: Den här platsen som ligger i det vi idag kallas för Skåne. Det kan hända att det är den typen av misstag som "Linda" och "Kalle" gör också.

En annan aspekt av sökandet efter nationella rötter i urtiden är frågan om huruvida barn som är födda i Sverige och har svenska föräldrar är mer intresserade av den lokala förhistorien än barn med rötter någon annanstans. Tappar man intresset för förhistorien på platsen där man bor, om man har sina rötter på en annan plats? Med denna utgångspunkt ställer jag frågor till lärare och arkeologer i Malmö om hur många av barnen som har förankring i andra länder, för att sedan följa upp med frågor om huruvida intresse och engagemang från barn med olika bakgrund skiljer sig åt på något sätt. I samtalet med Thomas inleder jag med frågan om vilka typer av skolor han har jobbat mest i:

Thomas: Det är lite blandat, här i Malmö så har vi haft fler program där vi har arbetat med invandrartäta skolklasser, även lite större program. Dom här stora, stora programmen så är det ju mera medelklass, alltså villa och radhusområden. Men i tidigare fall så har vi jobbat med Holma, Lindesborg och Kroksbäck och det här är miljonprogramsområden.

Thomas är noga med att poängtera att skolorna inte "väljs ut", det är utgrävningarnas lokalisering som avgör vilka skolor som inbjuds att delta.

Annika: Märker du någon skillnad i engagemang och intresse beroende på vilken stadsdel barnen bor i?

Thomas: Ja, alltså, intresse finns i alla klasser. Det jag upplever är att koncentrationsnivån är kanske lite lägre i dom invandrartäta klasserna. Dom kan

samtidigt va mycket mer omedelbara, du får en mer direkt kontakt. [- - -] Sen vad gäller engagemang så tycker jag nog ändå att vi kan få likvärdigt engagemang var som, så att säga.

Ulrika menar att den skillnad i engagemang och intresse hon tydligast märker är mellan barn i de olika årskurserna. De mindre barnen tycker det är roligare, har mer praktiska kläder och är inte så rädda för att bli smutsiga som de äldre barnen, som ofta har lite mer opraktiska kläder och är lite svårare att engagera. När det gäller klasser från invandratäta skolor berättar Ulrika:

Ulrika: Jag har haft några klasser som har grävt, som har tyckt: Det här är det coolaste, häftigaste. Den klassen jag kan minnas mest nu, som var så där superintresserade, tyckte: Det var det coolaste jag har gjort och ”värsta grejen” och ”värsta CSI” och så där, det var med dom. Så intresset är nog liksom att känna att det här är en kul grej, spännande och så, det har alla, tycker jag.

När det gäller barnen i Bergsjön är många av de barn jag pratat med födda någon annanstans i världen och de av barnen som är födda i Sverige har föräldrar som är födda i andra länder. I ett samtal med lärarna på skolan får jag veta att det är ytterst få av eleverna på skolan som har helt svenska rötter, de flesta är första eller andra generationens invandrare.

Barnen talar i våra samtal om hällkistan inte om eventuella nationaliteter de människor kan ha haft som bodde på platsen förr. Några barn talar dock om vikingar. I ett samtal som berör hur de förhistoriska människorna kunde förflytta sig berättar ett barn:

Barn: Dom sa i historieböckerna att det var vikingarna som uppfann Amerika. Dom kallade det Vinlandet, fast dom brydde sig inte om det för dom trodde det var litet. Så dom lämnade det.

Annika: Sicken miss dom gjorde där...

Barn: Hade typ svenskarna kunnat styra Amerika.

Vikingarna blir här under samtalets gång svenskar och barnet ser en fascination i att världen hade kunnat se annorlunda ut idag, om vikingarna fattat ett annat beslut. Barnet skapar i sin fantasi en alternativ myt, en myt där man kan ana en lojalitet gentemot Sverige. I detta fall uttrycks denna lojalitet av ett barn som föddes i ett annat land. Hylland Eriksen påpekar att etnicitet är en dynamiskt social identitet som anpassar sig i kontakter med andra. Barnet har sina rötter i ett land och lever i ett annat, Sverige. I sin vardag möter barnet den nordiska myten om vikingen och gör den till sin egen.

Vikingarnas resor över världen leder över till temat resor och kontakter som människor i olika delar av världen haft med varandra, och på vilket sätt detta påverkat teknik och kultur. Barnen i Bergsjön kommer från, eller har rötter i olika delar av världen, och de lever i en miljö där många olika kulturer möts.

tankar om resor, kontakter och influenser genom tiderna

I Kalmar Läns Museums projekt fanns intentionen att skapa ett möte mellan de lokala och de regionala, nationella och internationella perspektiven. Utvärderingsgruppen för projektet konstaterar dock att denna målsättning inte riktigt lyckats bli uppfylld (Aronsson, Gerrevall & Larsson 2000:128).

Sociologin och andra discipliner sysselsätter sig idag mycket med funderingar runt globalisering, migrationsströmmar, hur etniska grupper sprids över världen och multikulturella centra skapas i de större städerna. Det är lätt att få intrycket att detta är nya fenomen, men frågan är om det inte alltid varit mer eller mindre på det här sättet. Har inte människor alltid förflyttat

sig, mötts, spridit kunskaper och bildat nya kulturella former? Förhistoriska kulturella centra har funnits på olika platser i världen under olika tidsperioder. Nya tekniker uppfanns och spreds ut över världen under tidsperioder då nordborna fortfarande levde som samlar/jägare. Kan man genom att lyfta fram den här typen av kunskaper öka barnens förståelse för att världen inte alltid har sett ut som den gör nu, men att människor alltid har förflyttat sig, påverkat varandra och skapat nya samhällen? Med dessa frågor som utgångspunkt ställde jag vid intervjutillfällena med både barn, lärare och arkeologer frågor som rör människors rörelser och kontakter med varandra genom tiderna.

”Linda” får frågan om hon tror att människorna som bodde på platsen under forntiden hade någon kontakt med människor i andra delar av världen.

”Linda”: Nä, jag tror inte dom tänkte så mycket på det egentligen. Och sen så när man bodde i, alltså dom var ju, dom hade ju inte skola och sånt så dom var ju inte speciellt smarta, om man kan säga så. Så jag är inte säker på att dom visste om att det fanns andra människor.

När jag tar upp ämnet med ”Niklas” blir han tyst och eftertänksam.

”Niklas”: Nä, det har dom inte pratat om.

Annika: Det är ingenting som ni har funderat över?

”Niklas”: Nä.

Annika: Då har du ingen aning om ifall dom kan ha haft kontakt med människor långt bort?

”Niklas”: Nä.

Annika: Tror du det är omöjligt?

”Niklas”: Nä, det är väl möjligt men, alltså, det är ju, härifrån är det ändå en bit till havet för att sen kunna ta något redskap därifrån, över till ett annat land.

Annika: Så du tänker dig att vattnet och havet, att det var viktig för att ta sig fram och så här?

”Niklas”: Ja, alltså, det är ju närmre väg att ta så över vattnet än att ... om man då ska neråt.

”Niklas” tveksamhet grundar sig alltså i att han ser ett problem att ta sig till havet. ”Sara” däremot drar sig till minnes att det funnits en stor väg i närheten av skolan.

”Sara”: Vi visste att det gick en sån stor väg här längst bäcken, och det grävde dom ju fram. Så, det var ju en stor väg. Det var liksom som motorvägarna här ute, så det var ju, dom låg ju nog rätt bra till om man, alltså, dom låg ju inte långt ifrån andra verkar det som. För att, eftersom dom, det var en stor väg och det var många som kom förbi dom, enligt arkeologerna.

Annika: Pratade ni någonting om det kom vandrare från långt håll eller...?

”Sara”: Eller köpmän och alltså såna som var ute efter och sälja och köpa och sånt.

Annika: Hur tror du, gick dom eller red dom eller?

”Sara”: Jag vet inte, det beror nog på vad för några slags köpmän, om det var rika eller om det var mindre rika

Annika: Tror det var människor långt borta dom kan ha haft kontakt med eller?

”Sara”: Jag vet inte, för jag vet inte riktigt vad som var långt borta då. Alltså så, det kan ju va, eftersom inte dom har bilar, nu så kanske det är jättelångt borta bara en bit bort egentligen

Annika: Men om man tänker på människor nere i Grekland och så...

”Sara”: Nä, det tror jag inte.

Annika: Det är för långt bort?

”Sara”: Mm, det är för långt bort.

Annika: Ni pratade inte om sånt, eller?

”Sara”: Nä, inte så mycket, faktiskt, det var mer om att det kanske kom förbi folk som ville köpa eller sälja och sånt.

”Kalle” funderar över problem med att färdas då det inte fanns bilar på den tiden. Man fick ta båt, häst eller gå. Anledningen till att man förflyttade sig var att ta sig till köpesplatser som till exempel Birka. Kontakter långt bort har han dock svårt att tänka sig.

”Kalle”: Det är lite svårt och hålla kontakten, man måste ha brev och sånt...

Barnen i Malmö anser med andra ord att man kunde förflytta sig på olika sätt och att man, inom ett ganska snävt geografiskt område, möttes för att utbyta varor. Tankar om kulturella möten av andra slag dyker inte upp i barnens resonemang. Däremot är de tveksamma till kontakter över långa sträckor. I samtalen med arkeologerna ställer jag därför lite frågor om ämnet.

Annika: Har ni någon medveten strategi just när det gäller influenser från andra delar av världen, på dom människorna som levde här under förhistorien?

Ulrika: Nä, jag tycker nog inte att vi har det, eller jag tycker inte att jag har det. [- - -]

Så det kanske snarare är att när, om man då pratar om en viss period att man då kanske tar upp lite grand att: ja, men det heter romersk järnålder för att man... [- - -]

Om man pratar om vikingar så kanske man pratar om kontakterna där, man gjorde utbyten men kanske inte exakt vad, när och så där. På den nivån, men det går liksom inte djupare.

Diskussionen fortsätter med att jag undrar om det dyker upp frågor från barnen som berör kontakter med andra delar av världen. Ulrika kan dock inte minnas att den typen av frågor har dykt upp.

Ulrika: Det jag däremot fått av någon lärare, det är att hon efterfrågar till exempel: Vad hände på andra platser samtidigt som det hände här. Och det är något som jag känner att det hade man kunna göra mycket mer med och använda just när det är många invandrare och så, så dom känner till sin egen, alltså sina förfäders bakgrund och så där. Men även ta upp i andra klasser för förståelse.

I Malmöbarnens erfarenhetsrum finns en sammankoppling mellan moderna transportmedel och kommunikationsmedel och förmågan att hålla kontakt och förflytta sig över långa sträckor. Avsaknaden av de moderna uppfinningarna ser de som ett oöverstigligt hinder. Framstegstanken står ivägen för föreställningen att människor rörde sig över långa avstånd och påverkade varandra under förhistorien. I svaret på frågan om vilka vi är och vart vi är på väg finns bilden av den eviga utvecklingen på den tekniska fronten, men möjligheten att hantera förändringar i det sociala, kulturella samhällslivet uteblir. Ett erfarenhetsrum som utesluter sådana möjligheter kan kanske begränsa barnens förväntningshorisont vad gäller att i sina bilder av framtiden se möjliga alternativa samhällsformer.

I projektet i Bergsjön fanns det som en del i projektidén att genom att visa bilder på hållkistor från olika delar av världen peka på att den här typen av gravläggning förekommit på många olika platser.

Anita: Det kom ju barn som såg dom här bilderna jag hade med mig från olika ställen i världen, hällkistor och sånt. Och som berättade att dom kom från det landet och dom kom från grannlandet och så där, och dom tyckte det var väldigt, några berättade liksom om monument och sånt som dom kom ihåg från sina länder, om det var såna här hällkistor, det är inte säkert, men dom berättade i alla fall om gamla gravar och gamla monument och såna här grejer från sina hemländer.

Annika: Dom kunde alltså knyta ihop det här och dra paralleller...

Anita: Ja, det var ju flera stycken som gjorde det, från Kina och så, flera olika länder.

Inspirerad av denna information frågade jag barnen i Bergsjön om de kom ihåg bilderna på hällkistor från olika delar av världen och om de kände till några förhistoriska monument i sina eller föräldrarnas hemländer. Barnen kom mycket väl ihåg bilderna på hällkistor men ingen av dem hade hört talas om sådant i sina eller föräldrarnas hemländer. De hade heller inte hört någon kompis prata om något sådant. Ett barn säger med bestämdhet att det inte finns några hällkistor i hemlandet, men när vi sedan går över till att diskutera bilderna på hällkistor som finns i olika delar av världen konstaterar barnet snabbt att en av dessa hällkistor var från barnets hemland. När jag i efterhand kontrollerar om så verkligen var fallet får jag veta att ingen av de avbildade hällkistorna var från det landet. Oavsett vad som var sant eller ej, lockades barnet uppenbarligen av tanken att det skulle finnas ett liknande monument i hemlandet.

När jag sedan ställer några fler frågor om hällkistan dyker det från ett barn upp en sammankoppling med något som har visats på TV för några dagar sedan.

Annika: Har ni funderat på om dom har begravt en eller många människor i den här kistan?

Barn: One.

Annika: Är det bara en som...

Barn: Ja. Men det var något på nyheterna förut att dom skulle komma på varför två begravs, alltså dom kramas så här, dom sitter som så här och kramas, alltså dom skulle komma på om det var, dom som älskade varandra och varför dom begravdes, du vet när dom visade benen. Dom hade hittat i något land. [- - -] det var något annat land. Afrika eller nåt.

I några av grupperna frågade jag barnen hur de tror det kommer sig att det finns hällkistor på så olika platser i världen. Frågan ledde i en av grupperna till en diskussion mellan två barn, då det ena barnet trodde att det var vikingar som var ute och reste, dog på platsen och därför begravdes i en likadan grav som man gjorde hemma i Norden. Det andra barnet var dock tveksamt till denna lösning, och tycker det verkar konstigt att bygga en sådan grav när man inte var hemma i sitt eget land. I en annan grupp svarar ett av barnen med självklarheten avspeglad i rösten att:

Barn 1: Det bodde människor över hela världen.

Barn 2: Det var ju det att människor bodde, alltså i alla olika länder, fast dom visste inte att det fanns, alltså dom andra länderna. Dom visste bara sitt eget.

Annika: Hur tror ni då det kan komma sig att dom byggde liknande saker?

Barn 2: Dom hade samma hjärna.

När jag försöker följa upp det här resonemanget möts jag av tystnad. Barnen är nöjda med att människor gör liknande saker på olika platser utan att de har haft någon kontakt med varandra.

När jag vid ett tillfälle riktar en fråga om huruvida människor kunde resa långa sträckor under förhistorien till ett tystlåtet barn i en grupp får jag utan tvekan svaret: "Dom åkte båt". Ett annat barn i gruppen vill korrigeras till att de åkte på en flotte. Diskussionen i gruppen glider sedan

över till vikingarna som åkte runt i världen och plundrade allt. Ett barn påpekar även att de kanske använde flaskpost.

Barnen i Bergsjön har liksom Malmöbarnen svårt att tänka sig kontakter över längre sträckor, förutom när det gäller vikingar. Vikingarna har de hört talas om och de vet att de färdades långa sträckor. Vad gäller långa resor och vikingar kom detta även upp i samtalet med läraren i Malmö. Läraren konstaterar att det i samband med arkeologiprojekten inte dök upp så mycket funderingar runt kontakter med människor i andra delar av världen. Men:

Lärare: när vi höll på med vikingarna var dom ju ganska fascinerade över hur dom kunde ta sig, både vattenledes och det här att dom kunde flytta båtarna över land.

Myten om vikingarna och deras rörlighet med hjälp av båtar dyker upp ideligen. Förutom dessa sjöfarare är bilden av den förhistoriska människan bilden av människan som lever i små isolerade öar. Människligheten förenar dem, vilket enligt barnen i Bergsjön utmynnar i att man gör liknande saker. Bergsjöbarnens erfarenhetsrum innehåller bilder av människor i olika delar av världen, men även här begränsar framstegstanken deras tro på kontakter och influenser.

tankar om dåtid, nutid och framtid

Barnen i Malmö har deltagit i två arkeologiprojekt under sin skoltid, varav det ena har sträckt sig över två års tid, och undervisningen som skett i samband med projekten har varit ämnesöverskridande. I rapporten *Att resa i tiden. Mål och medel i mötet mellan museum, skola och elever* påpekar Per-Ola Jacobson att man med historieämnet har uppgiften att förebygga och motverka främlingsfientlighet, historielöshet och kulturell rotlöshet hos eleverna. Enligt läroplanen ska all undervisning genomsyras av ett historiskt perspektiv och eleverna ska utveckla ett historiemedvetande där samband mellan dåtid, nutid och framtid blir tydliga. Jacobson frågar sig huruvida historieundervisningen kan nå upp till de höga mål som kursplanerna för grundskolan anger. Ett ökat inslag av ämnesövergripande undervisning menar han kanske kan vara en väg att gå (Aronsson, Gerrevall & Larsson 2000:32f).

I samtalen med barn och lärare i Malmö finner jag att kopplingen mellan dåtid, nutid och framtid är ganska väl utvecklad. Barnen har fått en insikt i dåtiden och de har även fått vara med om förändringen till nutiden. Och längre fram i samtalen får jag också veta att de har funderingar runt hur det kan komma att vara på platsen i framtiden. Malmöbarnen kommer i samband med arkeologiprojektet i kontakt med förändring på två olika sätt. Dels i det långa perspektivet, från forntid till nutid in i framtid, och dels den samtida förändringen av sin närmiljö, utbyggnaden av skolan och byggandet av nya bostäder.

Vad som i samtalen framträder klart är att det är lättare för barnen att tänka sig in i hur det kan ha sett ut på platsen förr, än vad det är att tänka sig de människor som en gång bodde där.

Annika: Ser du mer platsen än vad du ser människorna?

”Sara”: Ja, alltså, vi har inte fått så mycket bild av hur människorna såg ut men vi har fått se hur dom bodde och hur dom, hur dom husen låg och allt hur, allting låg.

”Niklas” berättar ändå att han kan tänka sig lite grand hur de kan ha haft det. Han påpekar också att han bor i närheten och att det är roligt att känna till sånt som har hänt på platsen.

”Niklas”: När man är ute där så känns det ju lite så. Alltså man känner ändå, när man har fått se hur husen var ungefär och så, så känner man ändå att, man känner lite av hur dom har haft det och så.

Annika: Tycker du det är bra att känna till dom här sakerna om förhistorien på den platsen där man bor?

”Niklas”: Det är ju bra och veta sånt och, alltså, det är bra ha fakta om vad som har hänt här och allting sånt. Sen så bor man ju inte så långt härifrån så, alltså, man vet mer om vad som har hänt här, innan.

Området har genomgått en förändring, bland annat genom att skolan de barn jag intervjuar går har byggts ut. Barnen har genom arkeologiprojekten fått vara med i den här förändringen. När jag pratar med barnen sitter vi mitt emot varandra i ett litet gruppum på skolan. Under samtalens gång söker sig ibland våra blickar ut genom fönstret där vi kan se ut över skolgården och en byggplats där ännu en ny del till skolan håller på att byggas.

”Kalle”: Det var roligt eftersom, eftersom vi nu hade vår skola här och dom skulle bygga ut så fick vi vara med om och, och vara med och gräva och vara med i hela utgrävningen. Tyckte jag var kul i alla fall.

I samtalet med läraren på skolan får jag reda på att barn och lärare vid något utgrävningstillfälle diskuterat de olika skikten på platsen: dåtiden, nutiden och vad som kan komma att hända i framtiden. Läraren berättar även att de i samband med promenader i området ofta gått på en stig, en stig som visade sig vara resterna av en medeltida väg.

Lärare: Och då vet jag ofta vi diskuterade: Tänk vad häftigt, här gick dom på medeltiden. Här var en väg mellan Lund och Trelleborg, som gick här. Och vi går här, och (skratt). Det har dom hittat att det var en färdled här ner till kusten.

Som jag tidigare nämnt, talade jag med läraren efter att redan ha träffat tre av eleverna. Men vid de tre sista intervjuerna ställde jag, inspirerad av lärarens berättelse, frågor till barnen om vad de tror finns kvar på platsen om tusen år.

”Linda”: Man skulle nog hitta, alltså typ, från skolan skulle man nog hitta lite tegelstenar typ. Och kanske, jag vet inte, typ nåt metallföremål från nåt staket och människor och sånt kanske, jag vet inte riktigt. Det är nog sånt som inte går att bryta ner, då kan man hitta. Då man gräver till exempel vid kyrkor och sånt, då kan man hitta människor. För liksom benet blir inte uppätet eller så, det ruttnar ju inte bort. Men kistan gör ju det...

Genom att delta i arkeologiprojekten har barnen har kommit i kontakt med källor och artefakter och påståenden om det förflutna, de har med andra ord kommit i kontakt med det Aronsson kallar historiekultur. Historiekulturen har aktiverats och barnen har deltagit i ett historiebruk, de har historiebrukat. Barnen har genom kunskap skapat ett erfarenhetsrum i vilket de kan föreställa sig vad som kan finnas på platsen i framtiden. Vad som däremot kan ses som en brist i det här sammanhanget är att sammanbindandet av olika tider är väldigt lokalt. Det är inte tydligt ihopknutet med andra tider i andra delar av världen. Barnens förankring i närmiljön har visserligen stärkts men för att uppnå de större mål som Per-Ola Jacobson talar om att historieämnet och hela skolundervisningen har, behöver delar av projekten utvecklas vidare. Barnens erfarenhetsrum är fyllda med bilder av det lokala och för att bygga upp en förväntningshorisont med framtidsbilder som täcker in ett större perspektiv behöver historiekultur från andra delar av världen aktiveras.

När Anita träffade barnen i Bergsjön berättade de för henne att det förr i tiden fanns en mosse där deras skola ligger nu.

Anita: Och det hade dom liksom koll på att varit en sjö och på deras skolgård har det legat en stock, den är nästan helt borta nu, men den blev analyserad till 800-900-tal, tror jag. Det var en bearbetad stock till en båt. När skolan byggdes så la dom stocken på gårdsplanen och där har den fått ligga.

Att platser förändras genom tiden var därmed ingen ny tanke för barnen i Bergsjön. En av målsättningarna med projektet vid hällkistan var att visa hur den platsen sett ut under olika tidsepoker.

Anita: Dom förstod ju att, dom fick ju veta att andra hade bott där. Och så det att vi hittade, vad vi grävde upp och vad vi fick upp för någonting, och sånt också. Så såg dom ju att folk hade lämnat grejer, tappat något. Just att dom husen hade rivits och nu var det dom höghusen stod där nu då.

[- - -]

Anita: Men det var ju väldigt så att, ville gärna vara liksom vara stolta och säga att dom här husen som är nu är mycket finare än dom husen som var då. Så att dom var ju ganska så att dom ville vara stolta över sina hus liksom. [- - -] .

I samtalen med barnen i Bergsjön ställer jag frågor om vad de hittade när de grävde vid hällkistan. De flesta hade hittat glas av något slag. Flera barn nämner att någon hittat kycklingben. När barnen berättat färdigt om allt som hittats frågar jag hur de tror det kan komma sig att alla de här sakerna har hamnat där. Det här verkar vara en svår fråga att svara på, men ett barn kommer med ett förslag.

Barn 1: Alltså, där borta där hällkistan är, där var förut såna små villor där borta. Ja, fast det var ganska länge sen.

Annika: Är det dom som har lämnat dom här grejorna efter sig där borta då?

Barn 1: Ja.

Barn 2: Fast det måste inte bara vara dom.

Barn 1: Fast vi hittade också kycklingben.

Annika: Jaha, vad tror ni de kommer ifrån?

Barn: Picknick.

Barn: Bullfest.

Den här diskussionen innehåller tidsperioden då villorna låg på platsen och även nutiden då människor har haft picknick vid hällkistan. Längre fram i samtalet ställer jag frågan till barnen om det är någonting som de tänker annorlunda om nu när de fått vara med om arkeologiprojektet.

Barn 1: Ja, jag visste inte att det fanns så mycket saker. Trodde inte vi skulle hitta så mycket.

Annika: Har det ändrat nånting om hur ni tycker att det är här?

Barn 2: Ja, gammalt.

Annika: Gammalt?

Barn 2: Alltså att det har bott här under typ stenåldern och så.

Annika: Tycker du det är intressant, spännande eller ... ?

Barn 2: Jag tyckte det var intressant förut men nu tycker jag inte det för det är så många andra saker.

Barnet har fått insikten att det bott människor länge på platsen. Omnämmandet av stenåldern för in en tredje tidsepok i bilden.

När jag ställer frågan till en annan grupp om hur alla saker barnen hittat kan ha hamnat vid hällkistan möts jag av en kompakt tystnad. Jag går då istället vidare till att fråga om de har funderat över vem som har gjort hällkistan.

Barn 1: Ja (barnet uttrycker att det har funderat)

Barn 2: Såna gamla, för länge sedan, dom gjorde.

Annika: Okey

Barn 2: Så det är typ någon viktig person i den.

Annika: Du tror att det är en lite speciell grav alltså?

Barn 2: Ah, kanske. Det är inte såna där hällkistor överallt.

Annika: Hur länge sedan tror du det är då? Har du funderat på det?

Barn 1: Kanske stenåldern.

Barn 2: Typ vikingatiden. För det står någonting om vikingar på den där skylten.

[- - -]

Barn 2: Vi hade i skolan, vikingatiden. Vi lärde oss om det.

Annika: Och så tänkte du att det var en speciell person ... (i graven)

Barn 2: Ah, det står att, alltså i dom här böckerna att dom här vikingarna brukar göra speciella gravar åt någon.

Annika: Var det kungar eller...

Barn 2: Ah, ibland var det kungar och ibland var det såna här typ viktiga personer som dom brukar lägga deras saker där inne.

Barn 1: Olika personer, typ alla. Var det inte så till alla?

Barn 2: Men det var massgravar.

Barn 1: Eller, det var på Vasatiden?

Barn 2: Va?

Barn 1: Ah, Vasatiden.

Barn 2: Hallå! Vasatiden var för femti år sen!

Barn 1: Jamen de här massgravarna.

Vid det här laget har jag tappat tråden och försöker reda ut vad barnen pratar om genom att fråga vad de menar med massgravar.

Barn 1: Jag tror det var någonting som hette gånggrift, eller nåt. Som dom brukar göra såna här typ tunnel och så olika så här.

[- - -]

Annika: Gånggrift, har ni pratat om det i skolan eller har du snappat upp det...

Barn 1: Öh, jag tror vi har pratat om det i skolan. Jag tror det.

Barnen har uppenbarligen plockat upp lite olika historiska och förhistoriska detaljer. Det ena barnet minns troligtvis att Anita har berättat att det begravdes många människor i en hällkista, antagligen över en lång tid med många generationer. Sammankopplingen med gånggrifter kan barnet exempelvis ha gjort efter att ha hört talas om dessa i skolans undervisning om förhistorien. Det andra barnet har istället kopplat ihop hällkistan med sådant som det hört och läst om vikingatiden. Gemensamt för de båda barnen är att de verkar ha läst och lyssnat på vad som har sagts om olika tidsepoker, men de lyckas inte riktigt hålla isär dem. Däremot är det självklart för det ena barnet att Vasatiden inte var för så längesedan som Vikingatiden. När vi pratar vidare frågar jag vad de tror det bodde för människor på platsen förr.

Barn 1: Några bond...

Barn 2: Ah, bondar alltså

Barn 1: Och så såg vi såna här... öh

Barn 2: Ah, dom visade en sån här bild, innan det här Sirius byggdes

Barn 1: Ah, för typ femti, hundra år sedan eller nåt sånt.

Barnen nämner här en tid med bönder och en tid med de hus som Anita berättat fanns på platsen innan höghusen byggdes. I den fortsatta diskussionen frågar jag barnen om de tror bönderna som bodde på platsen tittade på hållkistan och undrade vad den var för någonting.

Barn 1: Den var inte gjord.

Barn 2: Jag tror inte den var där då.

Annika: Aha. Okey.

Barn 1: Och så var det för länge sedan.

Annika: Bönderna var för länge sedan menar du?

Barn 1: Ja.

Även den här diskussionen visar att barnen har en tydlig uppfattning om att det finns olika tidsepoker, olika lager på platsen och att den har sett olika ut vid olika tillfällen. Frågan är dock vad det är för bönder barnen pratar om. Det kan röra sig om förhistoriska människor som brukade jorden, men det kan också vara historiska bönder eller kanske till och med bönder från första halvan av 1900-talet. Barnens påpekande att bönderna var för längesedan kan dock betyda att det är förhistoriska bönder de tänker sig. Det kan i så fall förklara varför de tror att hållkistan inte var byggd när dessa bönder levde på platsen.

Projektets målsättning att visa på platsens förändring genom tiden ser ut att ha lyckats ganska bra. Att barnen inte har de olika tidsdimensionerna och ordningsföljderna helt klart för sig beror troligtvis på att det är svårt för barn i den här åldern att greppa tidsdimensioner och även att projektet bara pågick under ett par veckor, vilket innebär att det inte har funnits någon tid till fördjupningar i ämnet och heller inte till att smälta alla intryck.

Den historiekultur som barnen i Bergsjön har tagit del av är förankrad i andra delar av världen. Den lokala hållkistan kopplas samman med hållkistor i andra delar av världen vilket gör att barnens erfarenhetsrum innehåller bilder av olika platser under förhistorien, bilder som säger att människor i olika delar av världen har gjort liknande saker. I barnens bilder av framtiden finns förhoppningsvis ett utrymme för likheter och inte bara skillnader.

Vad som är utmärkande i samtalen med barnen i Bergsjön är att de hela tiden berör olika tidsepoker i det förgångna. Ett barn ser även en koppling mellan ett historiskt förlopp och hur världen ser ut idag, då det nämner att svenskarna kunde ha styrt Amerika om Vikingarna fattat ett annorlunda beslut. Vad som däremot inte förekommer i samtalen med Bergsjöbarnen är att koppla nutiden till framtiden, temat tas inte upp av vare sig mig eller barnen. Samtalen med barnen i Malmö präglas däremot av dåtid, nutid och framtid. Den dåtid som barnen i Malmö pratar om är inte uppdelad i epoker på samma sätt som för Bergsjöbarnen, och de plockar inte spontant in förhistoriska och historiska begrepp som de har hört talas om i något annat sammanhang. Barnen i Bergsjön har fått se hur en plats förändrats genom tiderna fram till idag. Malmöbarnen har varit med och beskådat en förändringsprocess som de vet fortsätter i framtiden.

tankar om den knivskarpa gränsen

När jag bodde i Jönköpingstrakten på 1980-talet var jag under en period mycket hemma hos en vän som bodde i ett område som kämpade med ett dåligt rykte. ”*Invandrarna river upp parketten i vardagsrummet och odlar potatis*” och liknande kommentarer var vanliga. Husen var av en typisk miljonprogramskaraktär och området låg i utkanten av staden i anslutning till ett fint naturområde. I ett försök att göra området mer attraktivt hade man målat fasaderna på husen i ljusa färgkombinationer och för att försöka fylla tomma lägenheter bjöd man in

gymnasieungdomar på visningar för att visa att det inte alls var så illa att bo där. Vad jag lade märke till när jag besökte min vän, som trotsat ryktet och tackat ja till en lägenhet, var att det fanns en väldigt tydlig gräns rakt igenom området. I mitten låg ett affärscentrum och en stor parkeringsplats. På ena sidan om detta centrum bodde de infödda svenskarna, och när man passerade gränsen till den andra sidan av affärscentrumet var det som att ta ett kliv över till ett annat land. Det var på den här sidan de invandrade svenskarna bodde.

I mitt samtal med Anita Synnestvedt får jag berättat för mig att det finns en gräns i Bergsjön också. Denna gräns går inte rakt igenom höghusområdet utan istället mellan höghusen och villaområdet. Vad som skiljer områdena åt är en väg. Barnen i den skola som deltagit i arkeologiprojektet bor alla i höghusområdet.

Nihad Bunar studerar i sin avhandling *Skolan mitt i förorten* (2001) skola, segregation, integration och multikulturalism. Bunar berättar bland annat om Jordbroprojektet där olika åtgärder vidtogs under åren 1995-98 för att gynna en integrationsprocess. För att barn från de olika delarna av Jordbro, som hade en tydlig social och etnisk differentiering, skulle lära känna varandra försökte man ändra på upptagningsområdena för skolorna. Avsikten var att klasserna skulle bli mer blandade. Dock fungerade det dåligt på grund av att eleverna kunde byta tillbaka till sin gamla skola om det fanns plats där. När barnen sedan började på högstadiet samlades de slutligen under samma tak, men Bunar konstaterar att barn från höghusområden, respektive villaområden ändå koncentrerades i olika klasser. Detta berodde på att rikspolicyn under den här tiden var att klasserna skulle hållas ihop för barnens trygghets skull. Bunar konstaterar att bostadssegregationen med andra ord kan skära rakt igenom skolan (Bunar 2001:103). Bunar berättar vidare om undersökningar gjorda vid ett senare tillfälle när beslut ändå fattats om att blanda upp vissa klasser på högstadiet. Resultatet blev att barnen i de blandade klasserna fick ”bästisar” över ”gränserna”. De barn som inte gick i en blandad klass hade däremot inga vänner på ”andra sidan”. På grund av de positiva resultat som uppnåts genomfördes en reform, trots protester från föräldrar, där barnen delades upp i nya klasser när de börjar på högstadiet. Resultaten som har uppnåts är att rädslan för att röra sig i andra stadsdelar har minskat och den sammantagna känslan av allmän trygghet har ökat i Jordbro (Bunar 2001:104).

Som framkommit ovan är det inte bara människor som bor i olika delar av en stad som inte möts i vardagen, utan även människor som bor väldigt nära varandra och kanske till och med går i samma skola. Däremot framkommer det att går att riva ner gränserna och umgås med ”de på andra sidan” och det var med den utgångspunkten jag formulerade en del av mina frågor angående det samtidsarkeologiska projektet i Bergsjön. Kan ett sådant här projekt bidra till att människor möts över gränserna?

Anita Synnestvedt berättar att några av de Bergsjöbor som bor i villorna kom och besökte grävningen vid hållkistan när den pågick. När jag frågade om det kom många ”gamla” Bergsjöbor och besökte grävningen fick jag svaret att:

Det var ju ganska svårt. Vi hade några som kom från andra sidan stora vägen då, som bor i villorna på andra sidan gatan där, som ju då är ett, dominerat av äldre, alltså, många gamla Bergsjöbor som är kvar där. Och dom sa ju att dom går aldrig över vägen. [- -] Så att, dom hade liksom glömt bort den här platsen och det här. [- -] Dom hade ju inte varit där på 20 år.

I mina vidare utfrågningar försökte jag få reda på om det vid hållkistan verkligen skedde några möten mellan dessa ”gamla” Bergsjöbor och de ”nya” Bergsjöborna, men det verkar inte riktigt som att det har funnits utrymme för det. De barn som var på platsen var upptagna med grävningen och hade inte tid att prata med andra besökare. Anita påpekar dock att hon hade så fullt upp med att ta emot och prata med alla besökare som kom till platsen att hon inte hade tid att lägga märke till huruvida några möten och samtal kom till stånd. Vad jag däremot vet med

säkerhet är att de barn jag har intervjuat inte har pratat med några andra besökare vid utgrävningstillfället.

Oavsett om den mötesplats som har skapats i samband med utgrävningen vid hällkistan i Bergsjön har fungerat eller ej, så har det i alla fall funnits en uppenbar möjlighet till möten över gränser. Lockade av utgrävningen vid hällkistan tog några av villaområdets invånare steget att återta en del av, eller utvidga, sitt aktivitetsfält. Hällkistan har ett lokalhistoriskt värde för stadsdelen Bergsjön och den topografiska (eller sociala?) gränsen, vägen, har skurit av de Bergsjöbor som bor i villaområdet från att bruka och observera platsen och att ge den ett symbolvärde. Genom att uppmärksamma och samlas vid hällkistan kan både de ”gamla” och de ”nya” Bergsjöborna tillsammans ladda den med ett symbolvärde som blir gemensamt för alla Bergsjöbor. Hylland Eriksen påpekar att begreppet ”vi” är betingat av situationen, att alla människor deltar i olika ”vi”-gemenskaper i olika situationer. Situationen vid hällkistan i Bergsjön inbjuder potentiellt till en ny ”vi”-gemenskap mellan Bergsjöbor, som i sin vardag har hållit sig på olika sidor av vägen. Berättelsen om Bergsjöns olika epoker förenar de ”gamla” och de ”nya” i ett Bergsjön genom tiderna.

Inspirerad av denna insikt ställer jag frågor till arkeologerna i Malmö om det i Malmö kulturmiljös verksamheter ges liknande möjligheter till möten över gränser. Mina frågor rör om det finns tillfällen när människor från olika stadsdelar, människor med olika etniskt ursprung eller helt enkelt olika generationer möts.

De svar jag får lyder att det finns plattformar för möten. Då Malmö kulturmiljö har många olika typer av verksamheter skiljer sig möjligheterna dock betydligt åt vid olika tillfällen. Vissa projekt vänder sig direkt till skolor eller en lokal förening och andra riktar sig till allmänheten. Hur väl besökta de projekt som vänder sig till allmänheten blir beror på hur väl informationen sprids. Ulrika berättar att de vid något tillfälle gått ut i radio och bjudit in folk och att det resulterade i många besök. Anita gjorde samma erfarenhet i Göteborg då det i samband med att lokalradion besökte grävningen kom besökare som hört sändningarna.

Med andra ord så finns tillfällen för möten över gränser även i Malmö kulturmiljös verksamheter. Dock är det även här svårt att veta om det verkligen uppstår kontakt. Thomas konstaterar att han vid dessa tillfällen har så fullt upp med att vara värd och guide att han inte hinner lägga märke till om något sådant sker. Men han konstaterar att plattformen finns där och tillfället ges. Det kommer besökare från olika delar av staden och besökare med olika etniska ursprung, även om den etniska svensken är det vanligaste inslaget.

Vad dessa möten mellan människor från olika generationer, stadsdelar och länder skulle kunna leda till i en sådan här miljö är att det sker ett utbyte av alternativa berättelser. Istället för att bara höra talas om historia och förhistoria om andra delar av världen (och andra sociala klasser) kan representanter för olika generationer, sociala klasser och etnicitet mötas och dela med sig. Förhistorien skulle kunna belysas ifrån olika utgångspunkter beroende på vad besökarna har för bakgrund. Flera alternativa myter om en plats eller tid skulle kunna mötas och kanske utvidgas och lägga grunden för nya ”vi”-gemenskaper.

tankar om hembyggd och lokal identitet

När jag frågade barnen i Bergsjön om de kände till hällkistan innan de genom skolan fick vara med och gräva på platsen, fick jag reda på att alla barnen kände till hällkistan väl. En del av dem bor precis intill och berättade att de brukar vara där eller åtminstone passera den regelbundet. Andra barn bor i en annan del av området men hade ändå hört talas om den genom kompisar och de har ibland även varit där och lekt. Gunnemark talar om att individen får information via sociala nätverk som ger överblick över det lokala samhällslivet. Det sociala nätverket i det här fallet har försett barnen med information om hällkistan. Alla barnen kände till den, nästan alla kände till skylten som finns vid den och många visste även vad som stod att läsa på skylten. Många av barnen hade också historier att berätta om hällkistan. Det luktar kiss där,

man brukar smälla smällare där, det finns spindlar och ormar och där är en död begravnen. Ett barn berättar att en kille brukar skrämman andra barn om kistan.

Annika: Är det en sån grej som man kan skrämman varandra med?

Barn: Ah, gå inte in där, då kommer spöken och tar dig eller så går dom kring i graven, upp och tar dig. Typ, stör dom inte.

Annika: Säger ni sådana grejer till varandra?

Barn: Ah, det var en kille som brukade skrämman småbarnen där.

Annika: Jaha. En kille på din gård då som du har hört säga det här?

Barn: Nä, en kille som heter ... Han brukar gå dit för att leka.

Annika: Jaha. Och så har han sagt såna saker...

Barn: Ah, och sen när småbarn går in så brukar han säga: Gå inte in där, killen från graven kommer väckas, eller nåt sånt.

Barnen har här, som Gunnemark uttrycker det, brukat och observerat den fysiska miljön. Det sociala nätverket har försett dem med informationen att det är en grav och att det därmed bör ligga en död i graven. Några barn vill leka där, andra försöker skrämman med de skrönor som florerar om platsen.

En grupp med barn jag talar med har lite svårt att behålla koncentrationen runt hällkistan. Deras berättelser drar iväg i olika riktningar och jag får bland annat reda på att de brukar gå över vägen och palla äpplen i villatradgårdarna. Historierna blir ganska vilda och jag har ibland svårt att hänga med, men de berättar att dessa besök på andra sidan vägen inte uppskattas av människorna som bor där. Vad barnen berättar för mig är att de passerar den osynliga gränsen som de vuxna som bor i villorna ogärna passerar. Det kan vara ett exempel på det Gunnemark talar om att rörelser i rummet skiljer sig åt mellan olika grupper. I det här fallet är det barnen som passerar en topografisk gräns och därmed utvidgar sitt aktivitetsfält. Som talats om tidigare berättade några av invånarna i villaområdet att de inte varit på andra sidan vägen på tjugo år. Dessa Bergsjöbor låter därmed inte sitt aktivitetsfält sträcka sig över till den sidan vägen där barnen bor och rör sig.

På det sätt som barnen framför sina berättelser kan man ana att besöken på andra sidan vägen handlar om mer än att utvidga aktivitetsfältet. Gunnemark menar att den lokala identiteten växer fram i möten mellan människor och miljö. Mötet mellan människorna här består i att barnen provocerar fram reaktioner från människorna på andra sidan vägen. Enligt Gunnemark upplevs inte den lokala identiteten enbart subjektivt utan är även en spegelvänd bekräftelse. När barnen går över vägen och pallar äpplen provocerar de fram gränserna och får i reaktionerna en bekräftelse på sin förståelse för det lokala samhällslivet.

Vad är det då för förståelse dessa barn har av det lokala samhällslivet? I mitt samtal med Anita får jag veta att:

Anita: Jag tycker liksom att jag kände att dom hade ett behov av att vara stolta över den här platsen, det här området...

Utifrån detta konstaterande bestämde jag mig för att fråga barnen vad de tycker om att bo i Bergsjön, om Bergsjön är en bra plats att bo på. De svar jag fick var överväldigande. Alla barn var mycket måna om att göra klart för mig att Bergsjön är den absolut bästa platsen som finns att bo på. Den lojalitet Gunnemark menar att individen känner till sitt territorium lyser tydligt igenom i barnens ivriga bedyrande om hur bra området de bor i är. När vi sedan fortsätter att diskutera ämnet blir det genast uppenbart hur medvetna dessa barn är om det rykte som finns om Bergsjön. De känner också till att det finns områden i andra städer som det skrivs och talas om på samma sätt som Bergsjön.

Barn 1: Det är roligt att bo här för alla känner alla, till exempel i Rosengård i Malmö där har dom inte en enda fritidsgård, här har vi flera.

Barn 2: Ah, det är många vänner, alltså liksom typ alla känner varandra. Det är inga fiender här. Som ett gäng typ. Hela Bergsjön...

Barn 1: Ah, fast det är så många fördomar om oss alltså.

Barn 3: Om det kostar 20 kronor och jag bara har med mig 15 kan jag betala en annan dag.

Barnen betonar gemenskapen och utesluter fienden – vi och dem, vi här håller ihop inför världen utanför. Vid ett samtal berättas om en situation där Bergsjöbarnen mötte ”Hisingsborna”. I det här samtalet definierar barnen sig själva som representanter för Bergsjön i ett möte med några andra, som definieras som ”Hisingsbor”. Barnen markerar vem de är i förhållande till andra människor som de ser som representanter för en annan del av staden

När jag frågar om det finns något dåligt med att bo i Bergsjön berättar ett barn om en situation där andra människor på ett negativt sätt såg barnet som en representant för sitt bostadsområde:

Barn: Det finns lite kriminalitet och det är så mycket fördomar, så ifall du till exempel ska börja i en klubb. Då är man nästan inte välkommen. Om du börjar i nån klubb utanför Bergsjön så är dom, dom försöker hålla sig bort från dig, typ. [- - - } Bara för att jag kommer från Bergsjön, det är så många fördomar: – Dom mördar mig, dom tjuvar, snattar. Så dom tror att jag också gör det. Men nu tror dom inte det längre för jag har gått i klubben i fyra år. När det börjar, så det tar typ två eller tre månader innan dom: – Ah, du e okey...

I några grupper talar vi om vad som skrivs i tidningarna om Bergsjön. Barnen konstaterar att det sällan skrivs något positivt, det står bara dåliga saker. Det är uppenbart att detta tynger barnen, men de har för den saken skull ingen förhållande bild av sitt område. De talar om att det finns mycket kriminalitet och några berättar om hur de blir besvärade av fulla människor, äldre barn som mobbar och saker som blir stulna.

Barnen uppvisade olika sätt att hantera det dåliga rykte som deras hemmiljö har. Ett exempel är de barn som passerade gränsen och provocerade fram reaktioner hos villainvånarna. Dessa barn berättade även andra historier om hur de på olika sätt ”slår tillbaka”, de lever upp till sitt dåliga rykte genom att hitta på rackartyg. Ett annat exempel är ett barn som försökte ge mig en mogen och genomtänkt bild av livet i Bergsjön och på det sättet försöka avdramatisera den dåliga bilden. Barnet berättar att man i Bergsjön lever i sin vardag på samma sätt som man gör på alla andra platser. Man går upp på morgonen, cyklar till skolan, leker med kompisar och gör alla vardagliga saker. Det är inget konstigt med det, betonar barnet. Längre fram i samtalet, efter att vi har pratat om de dåliga sidorna med Bergsjön, försöker barnet förklara en del av situationen i Bergsjön med att många människor är arbetslösa, de går hemma hela dagarna och har ingenting att göra.

När jag talar med barnen i Bergsjön om områdets dåliga rykte förhåller sig barnen till sin hembygd i en relation till samhället. Den spegelvända bekräftelsen framkallas inte bara när barnen går över vägen och pallar äpplen, den finns i hela det yttre samhälle som barnen sluter sig samman mot. De känner att det omgivande samhället ser ned på deras hembygd, deras plats och därmed deras lokala identitet. Genom att höja Bergsjön till skyarna bemöter de omvärldens förtal. Vad som då intresserar mig i det här sammanhanget är om arkeologiprojektet vid hällkistan på något sätt har påverkat barnens syn på sin närmiljö. En intressant tankegång dyker upp i en av grupperna. Tiden har runnit iväg, barnen tittar på klockan eftersom de ska ha rast, och vi skyndar oss för att hinna med sista frågan.

Annika: Om ni tänker på, innan ni var med om den här grävningen och festen, och nu efteråt, är det nånting som har förändrat sig? Nånting som ni känner annorlunda för?

Barn 1: Hmm. Kanske typ att Bergsjön är typ speciell plats bara för det finns såna här vikingar till exempel.

Barn 2: Ah.

Barn 1: Typ här i skolan det är såna här gamla

Barn 2: ah dom är jättegamla

Barn 1: stockar, ifrån typ

Barn 2: vikingatid, eller nåt sånt här

Barn 1: Ah, länge typ ... år sen, stockar, och sen där i Bergsjön så är det en hållkista och så typ Bergsjön är en, alltså det fanns såna ...Ja. Typ historiskt ställe.

Annika: Känns det lite speciellt att det är så?

Barn 1: Ja, lite.

De här båda barnen ser en möjlighet att visa för omvärlden att Bergsjön är en speciell plats genom att lyfta fram dess historia.

Den relation barnen i Malmö har till sin närmiljö verkar vara av ett helt annat slag än det barnen i Bergsjön ger uttryck för. När barnen i Malmö förhåller sig till sin närmiljö, sin hembygd, behöver de inte ta ställning till samhällets och medias ställningstaganden och utpekanden. Barnen i Malmö ger intryck av att ha en avslappnad, trygg och välgrundad förankring i sin närmiljö. De trivs. När jag frågar "Sara" om hon har en bild av människorna som levde på platsen under forntiden svarar hon att:

"Sara": Inte mer än att det är väldigt mysigt här vid bäcken och allt sånt där. Jag tycker dom bodde fint här på nåt sätt.

Den skola Malmöbarnen går i ligger på den plats där de första gången var med på en arkeologisk utgrävning. Det här är "Linda" väldigt stolt över.

"Linda": Att dom hittade fynd och sånt och så stod det i tidningen att dom hade hittat fynd och dom skulle gräva – tyckte man ju det var mer kul och --- jag går på den skola, ha ha! Det gör inte ni, och sånt ... blir man lite mer mallig, för det är så kul, för det var på min skola som allting hade hänt ... bara min skola liksom.

Nu i efterhand kan jag konstatera att det är lite synd att jag gjorde intervjuerna i Malmö först och pratade med barnen i Bergsjön vid ett senare tillfälle. Hade ordningen varit omvänd hade frågorna till barnen i Malmö i vissa fall ändrat karaktär. Jag ställde aldrig frågan till barnen i Malmö om de tycker att de bor på en bra plats. Vad jag däremot frågade var om de trivs och känner sig hemma där de bor. Dessa frågor formulerades utifrån ursprungstanken att följa upp resonemanget om vad det är som gör att man känner sig hemma på platsen där man bor. Det som intresserade mig var om deltagandet i de arkeologiska projekten påverkade barnen så att de känner sig mer hemma på platsen där de bor. Det visade sig dock svårt att få reda på något sådant av barnen. Detta kan till stor del bero på att de var så små när de var med och grävde första gången, tredje klass, och att de därmed har svårt att minnas hur de tänkte och kände för saker och ting innan det tillfället. En annan bidragande orsak är säkert att det är svårt att urskilja och sätta ord på sådant. Vad barnen dock är eniga om är att det var roligt att få gräva på en plats så nära där de bor. "Sara" konstaterar att det inte hade varit lika roligt att gräva någon annan stans. "Linda" tycker det är lite både ock.

”Linda”: Det är nog också lite ja och nej. För alltså ja, det är ju ändå kul och få gräva upp och veta vad som finns där och sen så när då kan man, man kan liksom inte, det är inte nära där man bor och så till exempel om det är långt borta i Stockholm kanske typ, eller så är det ju inte lika kul och, det är ju inte där jag bor. Jag bor ju här nere, långt nere i Skåne, jag bryr mig inte lika mycket om vad som finns där uppe, det är mer här nere. Det är roligare och veta vad som, vad mitt hus står på liksom.

När jag frågar ”Niklas” om han tycker att det han har lärt sig om förhistorien har påverkat hur han känner för sin närmiljö börjar han resonera runt de förändringar som skett i området under hans livstid.

”Niklas”: Man vet ju att flera har bott här, alltså att folk har bott här innan och så. Det blir ju som man får en lite annan bild av hur allting har varit här innan och det ... mer så, att man vill att mer av skogen ska vara kvar och, alltså att mer natur ska vara kvar och sånt, och att dom inte ska bygga så mycket.

”Annika”: Att man inte ska bygga så mycket, är det för att du inte vill att man ska gräva och förstöra för mycket, eller är det för att du tycker att ...

”Niklas”: Nä, alltså

Annika: det ska vara mer natur...

”Niklas”: Ja, lite mer natur så. För jag har alltid, när jag föddes här då fanns ju bara barackerna där nere. Och då var allt detta skog här, då bodde man lite så där halvt ute i skogen.

Annika: Så du vill inte här ska bli för mycket hus?

”Niklas”: Nä.

”Niklas”, liksom de andra Malmöbarnen, har inga djupa familjerötter på platsen, men han är i alla fall född här och platsens förändring är en del av hans livshistoria. Den bild ”Niklas” ser framför sig om hur människor hade det på platsen under förhistorien lockar fram en önskan om mer natur och mindre hus. Genom att delta i arkeologiprojekten har ”Niklas” fått vara med om den förändring som sker i området, en förändring som ”Niklas” till viss del verkar se som negativ. Gunnemark påpekar att ofrivillig förändring i närmiljön kan leda till att de identitetsstärkande mekanismerna försvagas. Men om man som i ”Niklas” fall ändå kan vara med och följa förändringen och därigenom få nya kunskaper om närmiljön, kanske den negativa effekten kan undvikas och förändringen istället bli en positiv upplevelse.

tanketrådarna knyts ihop ...

De kunskaper som samlats om förhistorien förmedlas via olika kanaler till individen. I skolan portioneras undervisningen ut under årskurs 3-6. Den kvantitet och kvalitet undervisningen har beror på lärarens intresse och kunskaper. Det fokus undervisningen haft har varierat genom tiderna och har anpassats efter de strömningar som funnits i samhället. I de få undersökningar som gjorts om barns bild av förhistorien har det visat sig att den är starkt sammanknuten med hur de uppfattar dagens samhälle. De är klara med vad som är manligt – kvinnligt, primitivt – civiliserat och hur samhällen, människor och teknik förändras (Gillberg 2004:10ff).

Stefan Lund och Daniel Sundberg ställer i rapporten *Att resa i tiden. Mål och medel i mötet mellan museum, skola och elever*, frågorna om upplevelsedagarna handlar om att förmedla en korrekt historiebild eller om elevernas livsfrågor, och om förarbetet handlar om att på bästa sätt gestalta en roll, eller om att förstå en tidsepoks människor. Skolans traditionella uppfattning kan leda till att man fokuserar på *hur* man gör och frågor man ställer sig under dagen blir av typen ”gjorde de så här” istället för att fundera över återspeglings av tidens sätt att tänka (Aronsson, Gerrevall &

Larsson 2000:111). Fokus kan då hamna på aktiviteterna och görandet och livsfrågorna kommer i bakgrunden (Aronsson, Gerrevall & Larsson 2000:77). Per-Ola Jacobson och Erika Larsson konstaterar att eleverna har svårt att se likheter mellan historien och nuet och det tänkta centrala inslaget med en diskussion om existentiella frågor får inte den framträdande plats som var tänkt (Aronsson, Gerrevall & Larsson 2000:123).

När jag talade med skolbarnen i Malmö och i Bergsjön ställde jag en del frågor om hur de tänker sig människorna som levde på platsen under forntiden och hur de tror att dessa människor tänkte och kände. I samtal med lärare och arkeologer ställde jag frågor om huruvida det förekommit existentiella frågor och funderingar från barnen i samband med projekten. En sammanfattning av den information jag fått är att barnens intryck handlar mycket om praktiska saker, som till exempel hur det såg ut på platsen förr och vad den förhistoriska människan kunde göra och inte göra. I samtalen med barnen i Bergsjön talade vi en del om de praktiska detaljerna runt grävningen, hur man går till väga och vilka verktyg som används. Barnen i Malmö funderade en del över lämningar från hus som hittats och försökte utifrån dessa tänka sig hur det såg ut på platsen då, för länge sedan. Det blev ganska snart tydligt för mig att det var svårt för barnen att fundera runt hur människorna tänkte och kände. Det är för långt bort, det finns inga ansikten att föreställa sig då det bara finns materiella lämningar. Detta är dock inte så svårt att förstå då de projekt dessa barn deltagit i är av en helt annan karaktär än de rollspelsdagar som Kalmar läns museum arrangerar. Arkeologiprojekten berör till stor del en mycket mer avlägsen tid än rollspelsdagarna och den pedagogiska tanken en helt annan. De existentiella frågeställningar som rollspelsdagarna är avsedda att väcka till liv finns inte alls med i arkeologiprojekten, där fokus istället ligger på att låta barnen möta källmaterial och själva kritiskt granska detta. Det som i Kalmar läns museums projekt ses som ett problem och ett misslyckande är i arkeologiprojekten en medveten plan. Fokus ska ligga på de materiella lämningarna och barnens egna frågor och funderingar runt dem. Men det handlar för den sakens skull inte om att leverera färdiga svar. Barnen uppmanas att använda sin egen slutledningsförmåga och fantasi. Vad gäller likheter mellan människor nu och då fokuserar barnen mycket på att det var annorlunda, ibland sämre och ibland bättre förr.

I rapporten om rollspelsdagarna påpekas vidare av Jacobson och Larsson att om den lokala förankringen ska hjälpa eleverna att skapa en identitet måste den genomsyra skolans historieundervisning som ett permanent inslag, något som upplevelse- rollspelsdagar kan inspirera till (Aronsson, Gerrevall & Larsson 2000:124). Det är även viktigt att eleverna får möjlighet att diskutera tankar som kommit upp under upplevelse- och rollspelsdagen med en kritisk och ifrågasättande vuxen (Aronsson, Gerrevall & Larsson 2000:127).

Barnen i Malmö har under en stor del av sin skoltid deltagit i arkeologiska projekt, vilket har präglat deras historieundervisning och det har även genomsyrat andra delar av undervisningen. De tillfällen som Jacobson och Larsson efterlyser, där det ges möjlighet att diskutera tankar och upplevelser, har med andra ord funnits under projektens gång. Hur mycket projektet i Bergsjön genomsyrade barnens övriga undervisning vet jag tyvärr inte eftersom jag inte hunnit prata med någon lärare om saken. Dock kan konstateras att projektet var en punktinsats, vilket projektledaren Anita Synnestvedt är medveten om och hennes tanke är att projektet ska vara en startpunkt från vilken hon kan lämna ifrån sig något som kan ge inspiration till annat som kan leva vidare i stadsdelen

Anita: Vad jag kan tillägga här är att det fortsätter ju nu då i Bergsjön. Till vad vet jag inte riktigt, men jag har samtal med en förening därute. [- - -] Som har olika konstnärer av alla möjliga sorter, film, teater och musik och som är intresserade av att bygga på detta, fortsätta med det här i skolorna. Så vad vi diskuterar är att få göra någon fortsättning med det som kallas för kulturskolan. Man fortsätter och gör någonting mer, med andra skolor också. Och i första hand så är det tänkt att jobba

med den platsen som är här då (hällkistan). Att göra någon sorts iscensättning av den. Kanske också använda sig av dom här fynden (det barnen hittade vid hällkistan) som jag har, som ingen vill ha, men som kan vara intressant för dom där ute att använda sig av. Det är också en fördel med såna här samtidsarkeologiska utgrävningar, att dom har fynden och fortsätta med. Så dom pratar om att man kanske, dom vill göra någon sorts minimuseum som kan åka iväg till skolorna och sådär. Och att det skulle vara några konstnärer som skulle göra skissförslag till skyltning, nånting runt den här platsen (hällkistan) och sen fortsätta och titta på andra platser i stadsdelen också. Jag vill skapa en stadsdel med platser iscensatta på annorlunda sätt. Så att man skapar sevärdheter i stadsdelen. [- - -] att det finns en mer långsiktig tanke med, när man går in och gör ett sånt här projekt. Så tycker jag det ska vara.

Historiebruk är en av de röda trådar som löper genom den här uppsatsen. Att bruka historien kan göras på olika sätt. En berättelse av Oscar Hejll passar bra som introduktion till den typ av historiebruk som de båda arkeologiprojekt som här berörs uppmanar till. Hejll har arbetat med förmedling av förhistoria och har då bland annat besökt förortsstadsdelar i Stockholm. Hejll berättar om flera olika tillfällen då människors intresse väckts till liv av att de känt igen förhistoriska föremål, som påträffats inom Sveriges gränser, då de påminner om föremål som används idag i deras egna hemländer. De ser en koppling till sitt eget liv och ursprung. (muntl Hejll 20/10-2005).

Det som hittills skrivits om historiebruk i praktiken handlar om det privata forrådet av historien genom upplevelser – syn- hörsel- och känselintryck – i en rekonstruerad miljö. Dessa upplevelser bygger till stor del på det som Peter Aronsson benämner som historia i betydelsen ”det som en gång skett”. Olika epoker och händelser rekonstrueras och återupplevs. Vad som berörs i de arkeologiprojekt som står i centrum här är istället mötet med materiella lämningar – monument, föremål, skräp och färgskiftningar i jorden – som finns efter de människor som varit på en plats, för länge sedan eller för några år sedan. Historiebrukaren får här komma i kontakt med de lämningar som den professionelle arkeologen använder sig av för att bygga upp en bild av hur människor levde i andra tider. Den enskilde brukaren får själv möjlighet att kritiskt granska tolkningarna utifrån ursprungsmaterialet. Den bild som skapas av det förflutna går inte genom den professionelles filter på samma sätt som i en uppbyggd forntidsby eller under en arrangerad Medeltidsvecka (även om den professionelle finns med på plats och hjälper till med tolkningarna). Med andra ord så kommer historiebrukaren i kontakt med den kategorin historia som Aronsson benämner ”kunskapspraktiker som forskar om det förflutna i olika discipliner”. Slutligen kommer historiebrukaren även i kontakt med berättandet av historien i samband med byggandet av en utställning.

De barn som jag har intervjuat har förutom den vanliga skolundervisningen kommit i kontakt med förhistorien genom professionella arkeologer. Barnen har fått insikt i hur en arkeolog arbetar i fält och vad det är för typ av källmaterial som ligger bakom konstruerandet av kunskaper om förhistorien. Vad som skiljer Malmöbarnens erfarenheter från Bergsjöbarnens är att i Malmö fick de gräva på en förhistorisk plats med förhistoriska lämningar medan barnen i Bergsjön fick gräva nutida lämningar vid ett förhistoriskt monument. En annan betydande skillnad är att barnen i Malmö har deltagit två olika projekt, varav det ena sträckte sig över ett par år, medan barnen i Bergsjön endast har varit med i ett kortare projekt, som dessutom var ganska nyligen. Malmöbarnen är lite äldre och har haft flera år på sig att smälta sina upplevelser och fylla på med nya kunskaper. Barnen i Bergsjön är några år yngre och har inte haft så lång tid på sig att smälta och fylla på. Förutom alla dessa skillnader har barnen väldigt olika bakgrund och de båda skolorna och bostadsområdena har helt olika karaktär. Oavsett dessa skillnader finns det troligtvis mycket som förenar dessa barn. Som jag berättade i inledningen svarade människor med varierande bakgrund och boende i stadsdelar med olika karaktär väldigt likartat på frågan om vad som gör att man känner sig hemma på platsen där man bor. De genomgående trådar vi hittade i

materialet var människan, platsen och samhället och den enda tydliga skillnad vi kunde hitta var att människor med rötter i en annan del av världen påpekade att det är viktigt att människor i omgivningen talar samma språk och har samma kultur (Bünz, Steen & Widercrantz 2005). Att dessa människor påpekar en sådan sak hänger troligtvis samman med att de, eller deras föräldrar, en gång brutit upp från det de kallat för ”hemma” och nu lever i ett land där deras eget språk och kultur är en minoritet – ett uppbrott som den etniska svensken som svarar på vår fråga inte har gjort. Barnen i Bergsjön betonar gemenskap och sammanhållning när de talar om vad som är bra med platsen där de bor. De etniskt svenska barnen i Malmö behöver inte betona något sådant, troligtvis på grund av att det för dem är en självklarhet – när det finns som en naturlig del av tillvaron är det så självklart att man inte tänker på att det finns och att det är viktigt.

Samtalen med barnen i Malmö handlade mycket om vad barnen lärt sig om förhistorien på platsen och hur dessa kunskaper påverkat dem. Fokus under samtalen låg hela tiden på den lokala platsen och barnens inre förhållande till den. I denna relation finns ett tidsdjup där individen ser bortanför den egna livstiden och därmed framträder sammankopplingen dåtid, nutid och framtid.

Samtalen med barnen i Bergsjön har en helt annan karaktär. Barnen berör i sina resonemang alla tre polerna i Gustafsons modell och de relationer som finns mellan polerna. Barnen betonar vikten av gemenskap och samhörighet med andra Bergsjöbor och de förhåller sig till andra människor i sitt eget höghusområde, liksom även till människor i alla andra områden i stadsdelen, inklusive människorna i villaområdet på andra sidan vägen. Men Bergsjöbarnens relation till sin hembygd stannar inte där, den finns också som en relation till resten av staden och resten av samhället. När Malmöbarnen glatt konstaterar att det har stått någonting i tidningen om en utgrävning som har gjorts i deras hembygd, en utgrävning som de själva fått vara delaktiga i, rynkar Bergsjöbarnen bekymrat pannan när det börjar talas om att det har skrivits någonting i tidningen om deras stadsdel. De förväntar sig att det ska vara något negativt och dåligt som står i tidningen och när jag påpekar att det stått i Göteborgsposten om utgrävningen vid hållkistan, den utgrävning de själva har fått delta i, kommer det som en positiv överraskning. Det kan faktiskt stå någonting bra i tidningen om Bergsjön också...

tankar om allt det där som inte hans med...

Tidsramarna har inte tillåtit en fullständig analys av allt det material som samlats in. Å ena sidan är inte alla intervjuer transkriberade och tolkade och å den andra sidan ställdes många fler frågor till de intervjuade personerna än vad som har analyserats i den här uppsatsen. Teman som behandlades i intervjuerna, som inte finns med i analysen, är bland annat barnens förmåga till kritiskt tänkande och tankar runt den utställning som barnen i Malmö gjorde. Jag fick intrycket av barnen att arbetet med utställningen var en viktig del av projektet, men tyvärr finns här inte tid och utrymme för den delen.

Det dök även upp nya teman under samtalens gång som i vissa fall har tagits upp i analysen och i andra fall har fått läggas åt sidan inför framtida arbeten. Bergsjöbarnens starkt uttryckta vilja att vara stolta över sin hembygd var en aspekt som jag inte förutsett, men som var en intressant tråd att följa. Idén att försöka föreställa sig vad som finns kvar på platsen om tusen år dök upp i samtalet med läraren i Malmö, en idé som skulle kunna följas upp mycket mer. Hur tänker sig barn framtiden och vad som finns kvar av oss då? Hur tror de att människor kommer att minnas oss?

I samtalen med barnen har det vid ett flertal tillfällen framkommit att deras bilder av det förflutna präglas av stereotypa föreställningar. Vikingarna åkte båt och plundrade, förhistoriska människor såg vilda ut, var smutsiga och hade det eländigt osv. En fråga jag ställer mig är: Hur kan man samtidigt som man uppmuntrar barnen att bygga sin egen bild av historien aktivt arbeta för att bryta stereotyper som till exempel kvinno- och mansroller, framstegstanken och eurocentrismen?

Det har framkommit att det i både Bergsjöprojektet och i flera av Malmö kulturmiljös projekt ges tillfällen för möten över gränser – byggandet av broar. Dock har ingen haft tid att undersöka hur många möten som verkligen sker. Det här är något som jag gärna skulle vilja undersöka närmre genom att vara med på plats och observera. Kan man kanske vid sådana här tillfällen aktivt påverka så att människor uppmuntras att börja prata med varandra?

Det samtidsarkeologiska projektet i Bergsjön kan förhoppningsvis betraktas som en startpunkt och det lämnar mycket öppet inför framtiden. Det skulle vara roligt att få komma tillbaka om ett par år och träffa barnen igen och se vad som har hänt ...

– slutsatser –

För att anknyta till frågan som ställs i rubriken: ”Kan det förankra och bygga broar här och nu?” kan konstateras att arkeologiprojektet i Malmö har sin starka sida i förankring medan Bergsjöprojektets starka sida är att bygga broar.

Det som arkeologerna har fokuserat på och har en medveten strategi runtom avspeglar sig i hur barnen resonerar. På de punkter där arkeologerna inte har en medveten strategi, till exempel hur man såg ut och om man hade kontakter över långa avstånd, där lyser istället stereotypa bilder från böcker, tidningar, TV och Internet igenom tillsammans med tanken att man förr i tiden inte hade samma teknik som vi har idag.

förankring i närmiljön

Historiebruk är en aktiv process, liksom förankring i närmiljön och uppbyggandet av identiteten. Analysen är gjord utifrån begreppen historiebruk, plats och identitet och gemensamt för den teoretiska diskussionen om de olika begreppen är att de alla berör ”att hantera förändring”. Förändring genom tiderna, förändring av platsen och förändring av identiteten.

Malmöbarnen har genom sitt deltagande i arkeologiprojekt fått en insikt i två olika aspekter av platsens förändring. För det första har de fått en inblick i förhistorien, som de i nutiden utläser i lämningarna. Utifrån detta kan de även föreställa sig vad som kan finnas kvar på platsen om tusen år. Deltagandet i den arkeologiska verksamheten har också gett dem en delaktighet i den nutida förändring som sker på platsen i form utbyggandet av skolan och byggande av nya bostadshus. Bergsjöbarnen har fått en ökad insikt om platsens förändring genom olika tidsepoker fram till nutiden. De urskiljer olika faser, som de visserligen inte helt kan hålla isär, men de är ändå helt på det klara med att platsen har sett annorlunda ut och att andra människor bott där tidigare.

Att delta i en arkeologisk utgrävning innebär så mycket mer än att bara utforska lämningar från människor som varit på platsen i en annan tid. Det innebär även ett möte med arkeologer och ett arbetssätt och det innebär att komma ut från klassrummet och göra någonting annat än det vanliga. Arkeologerna konstaterar att alla barn, oavsett ursprung, är intresserade och engagerade – det spelar ingen roll om man har sina rötter på platsen eller ej. Vad barnen i Malmö dock uttryckte var att det var roligt att vara med på en utgrävning där man bor och att få kunskaper om hur det har sett ut i hemmiljön tidigare. Flera av Bergsjöbarnen uttryckte en stolthet över att det finns förhistoriska lämningar i området. Vilka människorna var som bodde där förr verkar inte vara något som barnen i någon större utsträckning bryr sig om.

Det råder inget tvivel om att barnen trivs på platsen där de bor. Malmöbarnen konstaterar att det är här jag vill bo, det är här jag vill vara. Bergsjöbarnen tycker att deras område är det bästa som finns, det är en bra plats att bo på – de säger att de trivs. Vad man däremot upptäcker om man tittar på barnens resonemang utifrån Gustafsons modell är att Bergsjöbarnens relation till sin hembygd till stor del är präglad av en spänning mellan polerna ”jag” och ”andra”, medan Malmöbarnens resonemang mera rör sig emellan polerna ”jag” och ”omgivningen”. Detta utesluter inte att Bergsjöbarnen har en relation till sin omgivning. Genom ett väl utvecklat socialt nätverk hade barnen redan innan arkeologiprojektet kunskaper om hällkistan. Bergsjöbarnen uttrycker att det sociala nätverket är väldigt viktigt för dem – det som är bra med deras hembygd är att alla känner alla. Gunnemarks konstaterande att individen känner en stark lojalitet till sitt territorium bekräftas med råge i barnens uttryckliga vilja att framhålla Bergsjön som en bra plats att bo på. Även Gustafsons iakttagelse att människor ofta känner sig som representanter för sin hemort träder fram när barnen talar om möten med människor från andra delar av staden. Några barn hoppas på att uppmärksammandet av Bergsjöns gamla historia kan hjälpa till att sätta Bergsjön på kartan för den omgivande världen. Ett arkeologiprojekt i Bergsjön innebär för barnen att de å ena

sidan får upp ögonen för att det funnits människor på platsen väldigt länge och å andra sidan att de genom att visa detta för omvärlden ser en möjlighet att visa på att det finns spännande och intressanta saker i deras hembygd. Mitt intryck är att Bergsjöbarnen inte behöver någon hjälp med att hitta en förankring i sin hemmiljö – det de behöver hjälp med är att förmildra omvärldens hårda omdömen om den plats de kallar hemma.

olika men kanske ändå ganska lika

Barnens bilder av forna tider präglas mycket av framstegstanken och av olikheterna, snarare än likheterna, på förr och nu. Skillnaderna ser barnen till största delen i den praktiska vardagen – inte så mycket i hur man tänkte och kände. Malmöbarnen är duktiga på att se nyanser i olikheterna och de uttrycker inte att det måste vara bättre idag än vad det var förr. Vad som däremot är tydligt i Malmöbarnens syn på kontakter mellan människor är att de ser den moderna tekniken som en förutsättning för att hålla kontakt och förflytta sig över långa sträckor. De förhistoriska människorna rörde sig enligt Malmöbarnen i mycket snävare cirklar än dagens människor och när de förflyttade sig gjorde de det för att handla med varor. Föreställningen om den isolerade förhistoriska människan lyser även igenom i samtalen med Bergsjöbarnen och de ser också till en viss del både för- och nackdelar med hur livet ter sig nu jämfört med då, men de uttrycker en önskan om att ”nutiden är bättre”. En önskan som kan botten i att de känner av omgivningens negativa bild av deras hemmiljö och att de därför vill förhålla sig till forna tider med utgångspunkten att de har det bättre nu.

Det dyker vid några tillfällen i samtalen med barnen upp stereotypa bilder av den förhistoriska människan. Människan var vildare, jagade för att få mat och vikingarna kunde resa långa sträckor med sina båtar. Dessa bilder finns i böcker, tidningar, TV-program och på Internet. I samtalen med barnen i Malmö är det dock uppenbart att arkeologerna i vissa fall lyckats bryta igenom den allmänna strömmen av förenklade bilder och ge barnen möjlighet att se en mer nyanserad bild av den förhistoriska människan.

En annan aspekt av olika och lika förr och nu är bilden av hur samhället är organiserat. I samtalen med barnen var jag nyfiken på om de såg förfäder, skåningar och svenskar i de förhistoriska människorna. I analysen av samtalen visar det sig att ämnet är dubbelbottnat. ”Linda” var på det klara med att Sverige och Skåne inte alltid har sett ut som det gör nu, men hon verkar ha svårt att tänka sig en värld där det inte finns ”länder”. Ett samtal med barnen om nationella rötter i forntiden handlar inte bara om att utmana den traditionella forskningslinjen med nationens rötter i urtiden, utan även om att lägga grunden till bilder av en verklighet som består av alternativa samhällsformer – i ”Lindas” erfarenhetsrum finns inga bilder av en värld som inte är uppdelad i länder.

Tanken att visa på liknande fenomen på olika platser i världen har i Bergsjöprojektet visat sig vara en bra idé. Några av barnen har kunnat dra paralleller och koppla ihop med hemländer och saker de sett på TV. Dessa barns erfarenhetsrum har tillförts bilder av likheter mellan mänskliga praktiker på olika platser. Den här infallsvinkeln finns i stort sett inte alls i projekten i Malmö. De intervjuade skolbarnen har en gedigen kunskap om den lokala förhistorien men den verkar sakna förankring i världen utanför.

I rubriken ställs frågan om det kan byggas broar här och nu. Projektet i Bergsjön lyckades locka människor att ta steget över ”gränsen” och besöka en plats de inte besökt på väldigt många år. En plattform för möten mellan ”nya” och ”gamla” Bergsjöbor skapades. Samma förutsättningar har funnits i några av Malmö kulturmiljöers projekt. Grundförutsättningarna för att bygga broar mellan människor här och nu finns – hur väl dessa förutsättningar fungerar återstår att undersöka.

Läraren i Malmö konstaterar att skolan inte ger barnen kunskaper om förhistoria i andra delar av världen. Om barnen hade lite mer med sig i bagaget från skolundervisningen och arkeologerna lyfte fram lite mer om förhistoria på andra platser skulle troligtvis många nya dimensioner öppnas

som kan ge barnen möjlighet att se likheter, kontakter och influenser genom tiderna. Dessa nya dimensioner skulle kunna öka barnens förståelse för sin samtid och ytterligare vidga deras förväntningshorisonter.

– referenser –

litteratur

- Aronsson, Peter 2004. *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur
- Aronsson, Peter och Larsson, Erika red. 2002. *Konsten att lära och viljan att uppleva. Historiebruk och upplevelsepedagogik vid Foteviken, Medeltidsveckan och Jamtli*. Centrum för kulturforskning, Växjö universitet: Rapport nr 1.
- Aronsson, Peter, Gerrevall, Per och Larsson, Erika red 2000. *Att resa i tiden. Mål och medel i möten mellan museum, skola och elever*. Centrum för kulturforskning, Växjö universitet: Rapport nr 1.
- Banks, James A 1996. *An introduction to multicultural education*. Boston: Allyn and Bacon
- Banks, James A 1996. *Multicultural education, transformative knowledge, and action: historical and contemporary perspectives*. New York/London: Teachers College Press
- Blaut, J.M. 1993. *The colonizer's model of the world; geographical diffusionism and the Eurocentric history*. New York: Guilford Press
- Bunar, Nihad 2001. *Skolan mitt i förorten. Fyra studier om skola, segregation, integration och multikulturalism*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag Symposium
- Bünz, Annika, Steen, Fanny och Widercrantz, Nadia 2005. *Världsmedborgare i en lokal miljö*. Seminarieuppsats. Institutionen för arkeologi, Göteborgs Universitet
- Campbell, Fiona och Hansson, Jonna 1998. Identitet bortom kultur, ett möte med ”de andra”. I *Arkeologiska horisonter*, redaktörer Jensen W, Ola och Håkan Karlsson, pp. 46-64. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings
- Carlie, Anne, Kretz, Eva 1998. *Sätt att se på fornlämningar. En teoretisk och metodisk grund för värdebedömning inom kulturmiljövård*. Roeport Series No 60. s. 1-47 University of Lund. Institute of Archaeology,
- Doverborg, Elisabet och Pramling Samuelsson, Ingrid 2000. *Att förstå barns tankar. Metodik för barnintervjuer*. Stockholm: Liber
- Gillberg, Åsa 2004. *Vad är alternativet. Mellan Thomsen och Däniken. Oenig diskussion kring alternativ arkeologi* pp 9-21. Lund: Studentlitteratur
- Grundberg, Jonas 2000. *Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag. En introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik*. GOTARC Series Arkeologiska skrifter No 33. Göteborgs universitet
- Gunnemark, Kerstin 1998. *Hembygd i storstad. Om vardagslivets praktik och den lokala identitetens premisser*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Gustafson, Per 2001. Meanings of place: everyday experience and theoretical conceptualizations. *Journal of Environmental Psychology* (2001) 21, Pp 5-16
- Gustafsson, Lotten 2002. *Den förtrollade zonen: lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Nora: Nya Doxa
- Hylland Eriksen, Thomas 2003. *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa
- Högberg, Anders, Persson, Thomas och Sjöstrand, Ulrika 2005. *Utförandeplan 05 Arkeologi för alla*. Malmö Kulturmiljö
- Lilja, Elisabeth 1995. *Människosyn och samhällsplanering*. Nordiska institutet för samhällsplanering. Rapport 1995:1 Stockholm: Nordplan
- Nieto, Sonia 1992. *Affirming diversity : the sociopolitical context of multicultural education*. New York : Longman
- Petersson, Bodil 2003. *Föreställningar om det förflutna: arkeologi och rekonstruktion*, Lund: Nordic Academic Press

- Pettersson, Rickard 2003. *Den svenska kulturmiljövårdens värdegrunder. En idéhistorisk bakgrund och analys*. Del I s. 19-69
- Ryen, Anne 2004. *Kvalitativ intervju – från vetenskapsteori till fältstudier*. Stockholm: Liber
- Sandström, Erika 2005. *På den tiden i dessa dagar: föreställningar om bruk av historia vid Medeltidsveckan på Gotland och Jamtli historieland*. Östersund : Jamtli/Jämtlands läns museum
- Sundin, Bosse 1997. Vår nation till ära och beröm; om bruket av det förflutna i historien. *Kunskapsarv och museum*. Rapport från museidagarna 1995 och 1996 i Umeå. Red B Lundberg och P Råberg. S 13-27. Umeå Universitet.
- Synnestvedt, Anita och Persson, Maria 2007. *Mångkulturella möten kring en forntida lämning. Rapport om utgrävningen kring en hällkista i Bergsjön, Göteborg*. Göteborg: Bricoleur Press

elektroniska källor

www.sverigemotrasism.nu

muntliga källor

2005 Hejll, Oskar. Projektledare för den museipedagogiska verksamheten på Birka 2001-

intervjuer

- 4 högstadiel elever vid en skola i Malmö 1-2 mars 2007
- 1 lärare vid samma skola 2 mars 2007
- Anita Synnestvedt, doktorand Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Göteborg, 2 april 2007
- 15 elever vid en skola i Bergsjön 16 och 24 april 2007
- Ulrika Sjöstrand arkeolog/pedagog Malmö Kulturmiljö 25 april 2007
- Thomas P. Persson arkeolog/pedagog Malmö Kulturmiljö 26 april 2007

– bilaga –

exempel på frågor till Anita

- 1) Vad för tankar har kommit fram i samtalen om hur de människor som bott här tidigare levde och tänkte?
 - a. Verkar barnen knyta an till människorna som bott här eller talar de om dem som främmande och avlägsna?
 - b. Förekom det att barnen knöt samman med fenomen från
 - i. andra delar av landet?
 - ii. hemländer?
 - iii. Föräldrars hemländer?
 - iv. Andra delar av världen som de inte har anknytning till genom föräldrar?
 - c. Har det under projektets gång dykt upp frågor eller konstateranden från barnen som visar att projektet har påverkat barnens syn på hur människor under andra tider hade det?

- 2) Diskuterar eller frågar barnen om människors relationer med människor på andra platser?
 - a. Har det förekommit frågor eller diskussioner om människor under förhistorien/historien hade kontakter långt bort?

 - b. Har barnen knutit ihop några sådana här resonemang med sin egen vardag eller sin egen situation i Sverige idag?

 - c. Har du märkt någon skillnad i attityd och intresse från barnen som kan kopplas samman med födelseland?

- 3) De berättelser om platsen från andra besökare än skolbarnen som kom fram, vad handlade de om?
 - a. Egna minnen?
 - b. Funderingar runt vad som hänt på platsen förr?
 - c. Funderingar runt människorna som gjort hällkistan?
 - d. Funderingar om människor som bott runt om hällkistan?
 - e. Likheter – skillnader nu och då?
 - f. Bättre eller sämre?

exempel på frågor till Ulrika och Thomas

- 4) Är det stor skillnad på olika skolor i olika delar av stan?
- 5) Är det stor skillnad i hur barnen engagerar sig?
 - a. Hänger det ihop med **ålder**
 - b. Hänger det ihop med **olika skolor**?
 - c. Hänger det ihop med **olika bakgrund** – t ex födelseländer?
 - d. Har du sett någon skillnad mellan **tjejer och killar**?

- 6) Har det förekommit (i alla typer av verksamheter) situationer där
 - a. olika generationer möts?
 - b. Människor från olika delar av stan?
 - c. Människor från olika delar av världen?

- 7) Brukar ni tala om skåningar, svenskar och danskar när ni talar om de förhistoriska människorna?
 - a. Resonerar barnen i sådana banor?

- 8) Har ni en medveten strategi när det gäller följande punkter...
 - a. Brukar ni tala om influenser från andra delar av världen?
 - b. Brukar ni tala om hur människor kunde resa och förflytta sig?
 - c. Brukar ni tala om hur mycket kontakter människorna här eventuellt kan ha haft med människor i andra delar av världen?

- 9) Kommer det mycket egna reflektioner om platsen från barnen?
 - a. Egna minnen?
 - b. Funderingar runt vad som **hänt på platsen förr**?
 - c. Funderingar **runt människorna** som varit på platsen och gjort lämningarna?
 - d. Funderingar om människor som bott runt om i trakten?
 - e. **Likheter – skillnader** nu och då?
 - f. **Bättre eller sämre** förr och nu?

exempel på frågor till barnen i Malmö

- 1) Hur tänker du dig de människor som levde här under forntiden?
 - a. Tror du att de var lika eller olika de människor som bor här idag?
 - b. Känner du en närhet till de människor som bodde här eller är de främmande?
 - c. Hade du över huvudtaget tänkt på människorna som levde här under forntiden innan du fick vara med i arkeologiprojektet?
 - d. Har arkeologiprojektet ändrat din syn på hur människor under forntiden hade det?
 - e. Har du funderat över om det är bra att känna till en del om förhistorien och historien där man bor?

- 2) Har du funderat på vilken bild de människor som bodde här under forntiden kan ha haft av människor på andra platser?
 - a. Tror du att de hade kontakt med människor långt bort – norrut, öst, väst eller nere i Europa eller kanske ännu längre bort?
 - b. Har du funderat på om dom levde ett fredligt liv eller om de bråkade med sina grannar?
 - c. Har du funderat över – eller läst någon bok, sett något TV-program etc. om – hur de förhistoriska människorna levde på andra platser i Europa och i övriga världen?

- 3) Har du funderat över om det kan vara bra att känna till förhistoria och historia om människor i andra delar av världen?

exempel på frågor till barnen i Bergsjön

Berätta hur det är att bo här där ni bor!

Känner ni er hemma?

Berätta vad ni gjorde dom där dagarna när ni var vid hällkistan!

Vad hittade ni för någonting?

Vilka tror ni hade lämnat dom sakerna?

Kommer ni ihåg vad ni tänkte om platsen förut?

Tänker ni annorlunda om den nu?

Berätta hur människorna hade det förr!

Reste dom långt?

Var dom glada och lessna som vi?

Trodde dom på några gudar?